JYX JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Salminen, Sanna

Title: Kuoropedagogiikkaa uusin silmin : tavoitteena osallisuus ja taiteellinen taso

Year: 2021

Version: Accepted version (Final draft)

Copyright: © Taideyliopisto, 2021

Rights: In Copyright

Rights url: http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en

Please cite the original version:

Salminen, S. (2021). Kuoropedagogiikkaa uusin silmin : tavoitteena osallisuus ja taiteellinen taso. Finnish Journal of Music Education, 24(1), 57-88. https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022041128051

Sanna Salminen

Kuoropedagogiikkaa uusin silmin: tavoitteena osallisuus ja taiteellinen taso

Kuoronjohtaja-tutkijan autoetnografinen sukellus tehtävän juurille

Työni sekä yliopistonopettajana että lapsi- ja nuorisokuoro Vox Aurean johtajana houkuttelee jatkuvaan kuoroaiheisten tutkimustulosten reflektointiin sekä oman työn kriittiseen tarkasteluun ja kehittämiseen. Lapsikuoronjohtajan työssä saa usein tasapainoilla kasvatuksellisten ja taiteellisten tavoitteiden välillä, jotta kuorotoiminta kukoistaisi, toiminnan vetovoima säilyisi ja kuorolaulun hyvinvointivaikutukset rikastaisivat ihmisten elämää myös tulevaisuudessa. Ihanteellisen tasapainon löytäminen ja säilyttäminen on haastavaa. Arjessa joudun jatkuvasti punnitsemaan, toiminko arvojeni mukaisesti ja missä arvojärjestyksessä teen valintoja. Hallitsenko ulkoapäin tulevien aikataulupaineiden, konserttijärjestäjien ja organisointiin liittyvien haasteiden aiheuttaman stressin ja muut tunteet heijastamatta niitä kuorotoimintaan? Tilanteessa, jossa kaikkia tavoitteita ei voida saavuttaa, minkälaisia valintoja teen ja millä perusteilla?

Viime vuosikymmeninä saadut tutkimustulokset kuorolaulun hyvinvointivaikutuksista synnyttivät suoranaisen kuorotutkimusaallon: kuorolaulun on havaittu kohentavan niin fyysistä ja psyykkistä hyvinvointia (esim. Beck, Cesario, Yousefi & Enamoto 2000; Kreutz, Bongard, Rohrmann, Hodapp, & Grebe 2004; Livesey, Morrison, Clift & Camic 2012; Ruud 2013; Vickhoff, Malmgren, Åström, Nyberg, Ekström, Engwall, Snygg, Nilsson & Jörnsten 2013; Fancourt & Perkins 2018) kuin kerryttävän sosiaalista pääomaa (esim. Bygren, Konlaan & Johansson 1996; Hyyppä 2002; Pearce, Launay & Dunbar 2015). Kuoronjohtoa puolestaan on tutkimuksessa ja kirjallisuudessa tarkasteltu sekä johtajuusteorioiden (esim. Apfelstadt 1997; Erkkilä 2013; Hoffart 2017) että kuorotyöskentelyssä käytettävien menetelmien valossa (esim. Bartle 2003, Durrant 2017, Rolsten 2016; Smith & Sataloff 2013). Tutkimuskysymysten keskiössä on kuitenkin tavallisesti ollut, millä keinoin mahdollisimman korkea taiteellinen taso saavutetaan. Monipuolisen kirjallisuuskatsauksen näistä korkean taiteellisen tason kuorojen johtamistutkimuksista on koonnut Kathy Rolsten (2016). Kuoronjohdon ja havaittujen hyvinvointivaikutusten välisen suhteen pohdinta on kuitenkin jäänyt vähäiseksi samoin kuin kuoronjohtajan pedagogisen ajattelun tarkastelu niiltä osin kuin se ei tähtää ensisijaisesti taiteellisten tavoitteiden saavuttamiseen.

Kansainvälisten kuorotoimijoiden parissa itsellenikin on tullut tutuksi jako yhteisökuoroihin (community choirs) ja taiteellisesti kunnianhimoisiin kuoroihin, mihin viitataan myös muun muassa norjalaistutkimuksessa naislaulajien kokemista kuoron hyvinvointivaikutuksista (Batt-Rawden & Andersen 2020, 145). Jakoon liittyy tavallisesti ajatus yhteisökuorojen keskittymisestä hyvinvoinnin lisäämiseen ja taiteellisesti kunnianhimoisten kuorojen keskittymisestä taiteelliseen tasoon – tarvittaessa kovinkin keinoin. Olen kuoronjohtajan tehtävissä usein joutunut vastaamaan kysymykseen, kumpaa tulokulmaa edustan, vaikka koen edustavani näiden yhdistelmää, sillä en osaa asemoida taiteellista tasoa ja hyvinvointia toisistaan erillisinä tai jopa vastakkaisina tavoitteina.

Kokonaisvaltaisen nuorisokuoronjohtajan pedagogisten lähtökohtien kuvauksen on koonnut tutkimuksessaan Tuomas Erkkilä (2013). Hänen työnsä käsittelee Tapiolan kuoron pedagogiikkaa

Kari Ala-Pölläsen johtajakaudella (1994–2008), ja hän päätyy tulkitsemaan Ala-Pölläsen edustavan yhteistoiminnallista johtajuutta toiminnassaan. Jo suomalaisen lapsikuorotyön pioneeri, Tapiolan kuoron perustaja, Erkki Pohjola korosti työssään kasvatusnäkökulmaa ja lapsilähtöisyyttä: oli tärkeää, että jokainen laulaja löytää omat vahvuutensa. (Erkkilä 2013, 13–30.) Omaa aihettani ehkä läheisimmin sivuaa Hoffartin (2017) tutkimus, jossa hän tarkastelee transformaationaalista johtajuutta edustavan kuoronjohtajan johtaman kuoron harjoitusprosesseja, ohjelmistovalintoja ja kuorolaisten voimaantumista globaaliin kansalaisuuteen. Tutkimuksessa hän syventyy etnografisen tutkimusstrategian avulla kanadalaisen nuorisokuoronjohtajan työhön, jossa kuorotoiminnan tavoitteet liittyvät kuultavan esteettisen tuloksen ohella visuaalisiin, sosiaalisiin ja humanitäärisiin ulottuvuuksiin (emt. 3, 14). Voidaan siis sanoa, että nuorisokuoronjohtajien tavoitteet ovat jo vuosikymmeniä sisältäneet runsaasti myös laaja-alaisempia kasvatuksellisia päämääriä. Autoetnografisia tutkimuksia kuoronjohtajan pedagogisesta ajattelusta ei kuitenkaan löydy.

Tutkimusperustaisuus on itselleni tärkeä arvo, johon kuorotoimintaa peilaan ja jolla pyrin omaa toimintaani perustelemaan. Arjessa tulkitsen tutkimustietoa ja teen valintoja kuitenkin hyvin eri tavoin suhteessa kuorotoiminnan kokemustihentymiin (ks. esim. Kauppinen, Aarto-Pesonen & Kostiainen 2020, 103; Holman Jones, Adams & Ellis 2016, 34; Kuvio 2) ja ympäristössä vaikuttaviin sosiokulttuurisiin tekijöihin (ks. esim. Chang, Ngunjiri & Hernandez 2012, 18; Kuvio 1). Avoimen reflektion kautta pyrin tässä artikkelissa rakentamaan siltaa tutkimustiedon ja käytännön kuorotoiminnan välille, lisäämään ymmärrystä siitä prosessista, joka kuoronjohtajan asemassa muovaa osaltaan kuorotoiminnan todellisuutta (ks. esim. Farrell, Bourgeois-Law, Regehr & Ajjawi 2015, 975). Tavoittelen Changin, Ngunjirin ja Hernandezin (2012, 21) kuvaamaa autoetnografista tutkijapositiota ikkunana kokemusmaailmaan, joka ei samalla tavalla aukene objektiivisuuteen pyrkivillä tutkimusotteilla. Tiedostan samalla autoetnografisessa tutkimusotteessa piilevän haasteen sokeutumisesta tekijöille, jotka ovat liian lähellä, jopa käyneet itsestään selviksi, mutta saattavat olla olennaisia palasia kokonaisuudessa: omat ennakko-oletukset omasta toiminnasta saattavat estää tuoreella tavalla näkemisen (ks. esim. emt. 21). Autoetnografiselle tutkimukselle tyypilliseen tapaan en tavoittelekaan yleistettävää totuutta tai yhtä oikeaa vastausta, vaan tuon esille mahdollisimman avoimesti oman merkityksenantoprosessini, jotta lukija pystyy arvioimaan tutkimuksen sovellettavuutta omista lähtökohdistaan (Boyle & Parry 2007, 187–189). Tekstissä kuvaan senhetkisiä tulkintojani, kokemuksiani, sovelluksiani ja näkökulmiani, mutta en ajattele niiden olevan pysyviä tai rinnastettavissa yleistettävään totuuteen: kuoronjohtajuutta tarkastelen jatkuvana oppimisprosessina.

Kognitiivisen perustelun ohella pyrin myös evokatiiviseen vaikuttavuuteen – kuoronjohtoon liittyvän keskustelun syventämiseen (ks. esim. Austin & Hickey 2007, 6; Boyle & Parry 2007, 187–189). Autoetnografisen tutkimusotteen vuoksi valitsin artikkelin kieleksi suomen, koska pystyn tavoittamaan äidinkielellä kokemusmaailmaa ja tunteita vivahteikkaammin kuin englanniksi. Autoetnografiselle tutkimukselle tunteiden merkityksen tunnustaminen ja työskentely sisäpiirin näkökulmasta on tunnusomaista samoin kuin kirjoittaminen tavalla, joka tavoittaa laaja-alaisen lukijakunnan (Holman Jones ym. 2016, 18, 36). Tiedeyhteisön ohella toivonkin keskusteluun uusia avauksia myös käytännön toimijoilta – kuoronjohtajilta, opettajilta ja päättäjiltä.

Hanna Nikkanen (2019) esittelee artikkelissaan samankaltaisen roolin ja pyrkimyksen musiikkikasvatuksen tutkija-opettajana: hänen tavoitteenaan on ollut sujuvoittaa opetuksen käytäntöjen ja tutkimuksen välistä vuorovaikutusta, sillä tutkija-opettajana on mahdollista hyödyntää tehokkaasti tutkimustietoa opetustyössä ja toisaalta nostaa käytännön työkentältä ajankohtaisia aiheita tutkittaviksi. Hänen tutkimusasetelmansa on ollut etnografinen. Tutkija-opettaja -asetelmasta aiheutuu erityisiä eettisiä haasteita koskien oppilaiden ja työyhteisön oikeuksia sekä oman tutkimustyön luotettavuutta. Omaa työtä ja yhteisöä tutkiessa on esimerkiksi mahdotonta taata anonymiteettiä henkilöille, jotka ovat tutkimuksen kohteena tai liittyvät kuvattaviin ilmiöihin. (Emt. 379–383.) Samoin totesin itse jo tutkimustyön alkuvaiheessa: suomalaisen nuorisokuorokentän pienen koon vuoksi on mahdotonta tavoitella anonymiteettiä – kuoro on joka tapauksessa jäljitettävissä artikkelin kirjoittajan nimen avulla. Samalla tein ratkaisun aiheen keskittymisestä kuoronjohtajan näkökulmaan ja monien herkkien kohtaamisten jättämisestä raportointivaiheessa pois aineistosta. Luotettavuus ja turvallisuus kuoronjohtajana ovat minulle tärkeitä arvoja, enkä tahdo tuottaa kuorolaisille ylimääräistä jännitystä tutkimuskohteena olosta heidän tullessaan kuoroharjoitukseen, joka on harrastustoimintaa. Nikkanen (2019, 386) kertoo päätyneensä samantapaiseen johtopäätökseen: kaksoisrooli saattaa aiheuttaa yhteisössä ylimääräisiä jännitteitä, ja työyhteisöllä on oikeus tietää, koska he ovat tutkimuksen kohteena ja milloin keskustelemassa kollegiaalisesti. Autoetnografia ei vielä itsessään takaa yksityisyyden suojaa kuorolaisille ja muille toiminnassa mukana oleville henkilöille – ovathan he osapuolina myös kuoronjohtajan omassa pohdinnassa ja toiminnan kuvauksessa (ks. esim. Farrell ym. 2015, 980). Olenkin tästä syystä pyrkinyt pohtimaan tarkasti esimerkkien valinnassa tunnistettavuuden ja kielenkäytön välistä suhdetta: milloin puhua yleisellä tasolla, milloin taas yksityiskohtainen esimerkki on turvallinen kaikille osapuolille.

Tutkimuskysymykseni on: Miten kuoronjohtaja soveltaa pedagogiikassaan osallisuuteen liittyvää tutkimustietoa? Esittelen teoreettisen viitekehyksen, joka oman kuoronjohtajuuteni taustalla vaikuttaa, ja kuvaan sitä kuoronjohtotoimintaan liittyvää ajatteluprosessia, jossa valinnat syntyvät suhteessa kontekstuaalisiin tekijöihin (ks. esim. Farrell ym. 2015, 975). Keskiössä pohdinnassani on kuorolaisten osallisuus ja kuoron taiteellinen taso. Osallisuuden olen valinnut tutkimuksen ydinkäsitteeksi, koska sitä käytetään yleisesti sekä kansallisissa että kansainvälisissä kehitysohjelmissa ja toimenpide-ehdotuksissa sekä arvotavoitteena itsessään, että keinona ehkäistä syrjäytymistä (Leemann, Kuusio & Hämäläinen 2015, 3; THL 2020). Kehitysohjelmissa on lähtöajatuksena, että osallisuutta lisäämällä kehitetään yksilöiden hyvinvointia (Raivio & Karjalainen 2013, 12). Omaan kuoronjohtofilosofiaani käsite päätyi tutkiessani Etelä-Afrikassa vähävaraisille lapsille tarkoitetun orkesterikoulutoiminnan vaikutuksia oppilaisiin (van Niekerk & Salminen 2008; Salminen 2004). Suomalaisessa osallisuuskeskustelussa paljon viitatut Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkijat Raivio ja Karjalainen (2013, 17) ovat koonneet kuviossa 3 tässä artikkelissa esitettävään Osallisuuden osatekijät -kaavioon elementit ”having”, ”acting” ja ”belonging”, jotka jäsentävät hyvin myös kuorotoiminnan hyvinvointivaikutuksia ja omia tavoitteitani kuoronjohtajana. Jäsennyksen he ovat muotoilleet käyttäen pohjana Erik Allardtin (1976) klassista määritelmää hyvinvoinnista (ks. esim. Isola, Kaartinen, Leemann, Lääperi, Schneider, Valtari & Keto-Tokoi 2017, 9–10).

Osallisuuden käsitettä on käytetty erityisen runsaasti tutkimuksessa, jossa keskitytään musiikin terapeuttisiin vaikutuksiin tai musiikkitoimintaan eri tavoin valittujen ”riskiryhmien”, kuten

maahanmuuttajien, kehitysvammaisten, senioreiden tai mielenterveyskuntoutujien parissa (esim. Cathro & Devine 2012; Lindgren, Bergman & Saether 2016; Marsh 2019; ks. myös esim. Ruud 2013, 2), mutta kuorotoiminnan tutkimuksessa käsite nousee esille lähinnä edellä mainittujen yhteisökuorojen (community choirs) merkitystä pohdittaessa tai painottuneena sosiaalisen pääoman tai osallistumisen käsitteiden sisältöihin (esim. Batt-Rawden & Andersen 2020; Welch, Himonides, Saunders, Papageorgi & Sarazin 2014; vrt. Raivio & Karjalainen 2013, 14). Toisaalta kuorolaulun vaikutuksia käsittelevässä tutkimuksessa voidaan kattaa kaikki Raivion ja Karjalaisen (2013, 17, Kuvio 3) esittelemät osallisuuden osatekijät käyttämällä kuitenkin ydinkäsitteenä hyvinvointia (esim. Livesey ym. 2012, 16). Osallisuuden osatekijöitä myös vähintään sivutaan musiikillista toimijuutta käsittelevässä tutkimuksessa (esim. DeNora 1999; Karlsen & Westerlund 2010; Karlsen 2011 & 2014). Käsitteet ovatkin läheistä sukua toisilleen: osallisuus ja musiikillinen toimijuus voidaan kumpikin käsittää sekä tavoitteena että keinona lisätä hyvinvointia. Käsitteet myös avaavat hyvin samantapaiset näkökulmat sekä yksilölliseen että yhteisölliseen toimijuuteen, jossa musiikinopetuksen päämääränä ovat musiikillisten tuotosten ohella laaja-alaisemmat pyrkimykset. (Ks. esim. Karlsen 2011, 111–118.) Suhteessa Raivion ja Karjalaisen (2013, 17, Kuvio 3) jäsennykseen osallisuuden osatekijöistä hahmotan musiikillisen toimijuuden sijoittuvan ennen kaikkea ”acting”-osatekijän alle, joskin käsitteeseen liittyvät kuvaukset kattavat jossakin määrin myös ”having” ja ”belonging” -sektoreiden sisältöjä (ks. esim. Karlsen 2014, 425).

Erityisesti kuorotoiminnan pedagogiseen kehittämistyöhön osallisuuden näkökulmasta haastaa osaamisen ja koulutuksen tematiikkaan pureutuneen vuoden 2017 Nuorisobarometrin (Pekkarinen & Myllyniemi 2017) tulos, jonka mukaan nuorten sosiaalisessa luottamuksessa on noin kymmenen vuoden ajalta havaittavissa jatkuva laskeva trendi. Uudet sukupolvet ovat siis entistä kyynisempiä ja nuoruusvaiheessa luottamuksen kokeminen on erityisen heikkoa. Etenkin tytöillä myös tyytyväisyys omaan elämään on laskenut ja uupumus sekä ahdistuneisuus lisääntynyt. Toisaalta toivoa herättää tieto, että sosiaalisilla tekijöillä voidaan vaikuttaa positiivisesti luottamuksen kasvuun. (Emt. 90–91, 103.) PISA-tutkimuksissa vuonna 2015 havaittiin, että yhä useampi nuori ei koe kuuluvansa kouluyhteisöön, ja että tämä yhteenkuuluvuuden tunne tai sen puute on yhteydessä yleiseen elämään tyytyväisyyteen (Pulkkinen, Rautopuro & Välijärvi 2017, 130).

Koulun rinnalla myös harrastustoimijat, kuten kuorot, voivat tukea merkittävällä tavalla nuoren osallisuutta ja luoda tärkeitä yhteenkuuluvuuden kokemuksia. Vuonna 2017 Suomen hallitus kirjasikin tavoitteekseen ”harrastustakuun”, mahdollisuuden jokaiselle lapselle ja nuorelle vähintään yhteen mieluisaan harrastukseen. Harrastusten tiukka tavoitteellisuus ja kilpailukeskeisyys ovat kuitenkin osoittautuneet ulossulkeviksi tekijöiksi, jolloin harrastaminen loppuu helposti juuri ikävaiheessa, jossa syrjäytymisen ehkäisyyn saatava hyöty olisi merkittävintä. Vanhat toimintamallit eivät välttämättä innosta nykyajan lapsia, nuoria ja heidän vanhempiaan. Harrastustoiminnan yhteiskunnallinen perustelu jää tällaisessa tilanteessa heikolle pohjalle. (Haanpää & Salasuo 2019, 8–9, 11.) Haanpää ja Salasuo (2019, 11) haastavatkin harrastustakuuta koskevassa tutkimuksessa harrastustoimijat, joihin kuorotkin kuuluvat, ottamaan harrastustakuun arvopohjan lähtökohdakseen ja luomaan sen mukaisia uusia käytäntöjä: ”Suomalainen harrastamisen instituutio on tärkeää päivittää sellaiseksi, että se vastaa parhaalla mahdollisella tavalla, tasa-arvoisesti ja yhdenvertaisesti kaikkien 2020-luvun lasten ja nuorten tarpeisiin, edistää hyvinvointia sekä tukee nuoren sukupolven kasvua ja kehitystä” (emt. 11).

Lapsen kokemusmaailman ja kasvatuksellisten prosessien kokonaisvaltaiseen huomioimiseen musiikkikasvatuksen saralla sekä idealisoitujen käytäntöjen kriittiseen tarkasteluun vastaavassa hengessä on kannustanut Heidi Westerlund (2008, 91) jo yli kymmenen vuotta sitten. Liika keskittyminen musiikillisiin tuotoksiin oppilaiden kokemusten sijaan voi pahimmillaan luoda elinikäisen esteen musiikin harrastamiselle (ks. esim. Karlsen 2011, 107, 118). Mikäli musiikkikasvattaja – tässä tapauksessa erityisesti nuorisokuoronjohtaja – ei tiedosta oman toimintansa mahdollisia vaikutuksia, voi hän pahimmillaan aiheuttaa lapselle sitkeitä uskomuksia omasta kyvyttömyydestä ja tyrehdyttää lauluharrastuneisuuden. Epäonnistuneet pedagogiset ja kasvatukselliset valinnat voivat johtaa musiikkirajoitteisuuden syntyyn (Lehtonen, Juvonen & Ruismäki 2016).

Tässä artikkelissa tuon julkisesti arvioitavaksi kuoropedagogisen ajatteluni ja altistan toimintani kritiikille. Tutkimusote on autoetnografinen. Käytän hallittua subjektiivisuutta välineenä kokemuskentän nyanssien ilmi tuomiseen valaistakseni hankalasti tavoitettavaa harmaata aluetta teoreettisen tiedon ja käytännön kuorotoiminnan välillä. Pyrin tarkastelemaan ”miten”-kysymyksiä (ks. esim. Westerlund 2008, 91) ja ”miksi”-kysymyksiä. Emansipatorisena tavoitteenani on löytää mahdollisia pedagogisia kehityslinjoja, joiden avulla kuorotoiminnan hyvinvointivaikutuksia voitaisiin entisestään vahvistaa ja negatiivisesti vaikuttavia ratkaisuja vähentää. Pyrkimyksenäni on itse kehittyä kuoronjohtajana yhä tiedostavampaan, eettisesti johdonmukaiseen ja monialaisesti tuloksekkaampaan suuntaan.

Tutkimusote

Autoetnografia kuuluu menetelmänä etnografisiin tutkimusstrategioihin. Autoetnografian keskeisin ominaispiirre liittyy tutkimuskohteen näkökulmaan: kysymyksen asettelu kohdistuu tutkijan kokemuksiin ja hänen toimintansa vaikutuksiin, kun etnografiassa mielenkiinnon kohteena on tutkittavien ajatusmaailma ja heidän kokemustensa tulkinta. Omakohtaisten kokemusten ja tunteiden havainnoiminen on kuitenkin merkittävä osa kumpaakin tutkimusotetta. Myös autoetnografisessa tutkimusprosessissa kaksoisrooli, tutkija – toimija, mahdollistaa näkökulmien vuorottelun, toisin ajattelemisen ja analyyttisen reflektion, jotka ovat etnografisen tutkimuksen yleisiä piirteitä. (Ks. esim. Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 20–23.) Hiljainen tieto jäsentyy, kyseenalaistuu, tulee näkyväksi ja saa tuekseen käsitteitä. Teoreettinen käsitetyö puolestaan mahdollistaa tiedon soveltamisen. Tutkimuksella voidaan pyrkiä yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja muutokseen. Autoetnografia voi johtaa myös tutkijan muutokseen: oman toiminnan, ajattelun ja uskomusten observoinnista, jatkuvasta kehittämisestä ja tutkimisesta syntyy elämäntapa. (Ks. esim. Ellis 2016, 10.) Parhaimmillaan autoetnografisilla menetelmillä saavutetaan syvempi ymmärrys monimutkaisista ilmiöistä, kuten merkityksenantoprosesseista tai moraalis-emotionaalisten narratiivien rakenteista, joita on vaikea tavoittaa kattavasti vaikkapa yksinomaan määrällisillä menetelmillä (Boyle & Parry 2007, 187–189).

Kaksi keskeisintä tunnusmerkkiä autoetnografisessa tutkimuksessa ovat omaelämäkerrallisen aineiston käyttäminen ja sen peilaaminen suhteessa sosiokulttuuriseen kontekstiin. Tarkasteltavana on tulkinta toisaalta itsen liittymisestä sosiokulttuuriseen kontekstiin ja toisaalta kontekstin luomista merkityksistä omiin kokemuksiin ja näkökulmiin. (Chang ym. 2012, 18–19;

Farrell ym. 2015, 975.) Autoetnografinen tutkimusote mahdollistaa tunteiden kirjoittamisen näkyviksi (Ellis 2016, 10). Tunteiden vaikutusta valintoihin on vaikea mitata, mutta vallitsevat tunteet vaikuttavat aina merkitsevästi yksilön päätöksentekoon (Alho 2020, 207). Tunteiden kirjoittaminen näkyviksi antaa lukijalle mahdollisuuden arvioida näiden tunteiden vaikutuksen määrää ja laatua (ks. esim. Boyle & Parry 2007, 189).

Autoetnografiaa voidaan pyrkiä yleisesti määrittämään neljän, tässäkin tutkimuksessa toteutuvan, erityispiirteen avulla: 1. tutkija pyrkii tarkoituksellisesti kommentoimaan tai kritisoimaan vallalla olevaa kulttuurista käytäntöä tai ilmiötä, 2. tutkija pyrkii tuomaan uusia näkökulmia aikaisempaan tutkimustietoon, 3. tutkija altistaa itsensä haavoittuvuudelle, sillä omien lähtökohtien avaaminen tuo itsen kritiikin kohteeksi, 4. tutkija tähtää vastavuoroisen keskustelun aikaansaamiseen lukijoiden kanssa, muutokseen kohti jotakin parempaa (Holman Jones ym. 2016, 22–25). Tutkimuksen vaikuttavuutta arvioitaessa olennaisempaa kuin aineiston otannan laajuus onkin se muutos, joka tapahtuu raportin lukijassa (Boyle & Parry 2007, 187–189).

Autoetnografiaa koskeva kritiikki liittyy usein tutkimusotteen riskiin johtaa narsistisiin ja itsekeskeisiin päätelmiin (Farrell ym. 2015, 979). Ihmisen objektiivinen ajattelukyky on joka tapauksessa rajoittunutta, kuten muun muassa Tapio Alho (2020) tuo esille johtajien persoonallista ajattelua käsittelevässä väitöskirjassaan. Loogisen päättelyn sijaan ajattelu rakentuu omaa menestystä tavoittelevan henkilökohtaisen kognitiivisen kartan ja heuristisen päättelyn varaan. (Emt. 5, 203.) Ihmisellä on siis taipumus pyrkiä pitämään omat hypoteesinsa ja subjektiiviset käsityksensä kaikin tavoin hengissä, mutta sopeuttamaan havaintonsa ja uuden informaation sosiokulttuuriseen ympäristöönsä ja sen vaatimuksiin. Pyrkimyksestä seuraa väistämättä informaation optimointia ja ajattelun virheitä. Ajattelun virheet ovat joko tiedostamattomia tai osin tiedostettuja, mutta niiden välttäminen on mahdotonta. Pahimmillaan seurauksena on yhteisön näkökulmasta epäasiallinen toiminta, jonka tosiasiallisena tavoitteena on oma urakehitys, oman nimen tunnetuksi tekeminen tai byrokraattinen kunnianhimo. Alho rohkaiseekin johtajia kriittiseen reflektioon – tulemaan mahdollisimman tietoiseksi omasta ajattelusta, arvoista, asenteista, ennakkokäsityksistä sekä sosiokulttuurisen ympäristön vaikutuksista. Näistä paloista koostuva kognitiivinen kartta suuntaa väistämättä yksilön toimintaa sekä suorasti (tavoiteorientaatio) että epäsuorasti (informaation tulkinta). (Alho 2020, 211–212.) Keskeistä autoetnografisessa tutkimuksessa onkin kuvata avoimesti dialogia kontekstin muiden toimijoiden, kontekstuaalisten tekijöiden sekä aikaisempien tutkimusten kanssa, jotta luotettavuutta saadaan kohenemaan (Farrell ym. 2015, 979).

Samankaltaisen haasteen jatkuvaan reflektioon esittää Kelchtermans (2009) opettajan työssä toimiville, jollaisina myös nuorisokuoronjohtajia pidän. Tilanteen lukemista, arvion tekemistä ja sen pohjalta toimimista pidetään keskeisinä opettajuuteen kuuluvina taitoina. Prosessi rakentuu opettajan subjektiivisen opetusteorian varaan, joka puolestaan muotoutuu sekä formaalin tiedon että henkilökohtaisten kokemusten pohjalta (ks. esim. Alho 2020: ”kognitiivinen kartta”; Kelchtermans 2009, 264.) Opetusteorian ohella valintoihin vaikuttaa opettajan ammatillinen itseymmärrys: minäkuva, itsetunto, motiivit, tehtäväkäsitys ja tulevaisuusodotukset (Kelchtermans 2009, 261–263). Reflektion tulisikin ulottua toiminnallisen tason taakse – niihin uskomuksiin, ajatuksiin, tietoon ja tavoitteisiin, jotka vaikuttavat toiminnan taustalla, vaikka omien syvien uskomusten kyseenalaistaminen on usein epämukavaa (emt. 269–270).

Opetustyöhön liittyy elementillisenä osana haavoittuvuus. Haavoittuvuus kumpuaa työn luonteesta, jossa on seisottava tiettyjen arvojen ja normien takana, vaikka nämä voivat osittain olla ulkopuolelta määriteltyjä. Toisaalta haavoittuvuutta aiheuttaa hyödyttömyyden pelko: opettaja ei koskaan voi täysin osoittaa, mikä osa saavutetuista tuloksista on hänen työnsä ansiota ja mikä puolestaan seuraa oppilaiden henkilökohtaisista ominaisuuksista ja ympäristötekijöistä. Kolmanneksi haavoittuvuutta aiheuttaa opettajan työn ydintehtävä: työssä on tehtävä valintoja sekä päätöksiä muuttuvissa tilanteissa toisinaan heikoinkin perustein ja sitouduttava kantamaan vastuuta seurauksista. (Kelchtermans 2009, 265–266.) Reflektiossani avaan kuoronjohtajan pedagogista ajatusprosessia ja subjektiivista opetusteoriaa autoetnografisen otteen avulla haavoittuvuuteni paljastaen ja pyrin näin lisäämään ymmärrystä kuorotoimintaan liittyvän tutkimuksen ja käytännön toiminnan rajapinnasta.

Tutkimuskonteksti ja aineisto

Kuoroon liittyessäni ensin äänenmuodostajan ja sitten kuoronjohtajan roolissa olen tullut sosiokulttuuriseen ympäristöön, jossa ovat vallinneet edellisten johtajien ja äänenmuodostajien kaudella muovautuneet normit, arvot ja toimintatavat. Esimerkiksi Tuomas Erkkilän (2013) tutkimuksessaan kuvaamista yhteistoiminnallisen johtajuuden periaatteista oli jäänyt toimintakulttuuriin jälki, sillä Kari Ala-Pöllänen toimi myös Vox Aurea -kuoron johtajana vuosina 1978–1993. Monet hänen sekä kuoron perustajan, Torsten Lindforsin, luomat perinteet niin ohjelmiston, harjoitusmäärien, toiminnan rakenteitten kuin taiteellisten tavoitteittenkin suhteen ovat kannatelleet kuoroa näihin päiviin saakka. Itse olen toiminut Vox Aurea -nuorisokuoron äänenmuodostajana ja varajohtajana Pekka Kostiaisen johtajakaudella vuosina 1998–2007, joten omaan ajatteluuni, arvoihini ja työskentelyyni on vaikuttanut aivan erityisesti juuri Kostiaisen suhde musiikkiin, kuorotyöskentelyyn, tavoitteiden asettamiseen ja nuoriin laulajiin. Kostiainen on suunnannut myös liittymistäni kansainväliseen kuoroyhteisöön.

Vox Aurea -kuorossa merkittävä ominaispiirre on ollut 70-luvulta saakka äänenmuodostajan käyttäminen. Äänenmuodostaja ohjaa päätehtävänään kuorolaisten äänenkäyttöä puoli tuntia kunkin harjoituksen aluksi, mutta työnkuva sisältää myös ryhmän rakentamista, kuoronjohtoa, edustustehtäviä, huoltotehtäviä ja monenlaisiin vaihtuviin haasteisiin tarttumista. Koska itsekin liityin kuoroon ensin äänenmuodostajan tehtävässä, ovat sekä edeltävät äänenmuodostajat, kuten Tuija Pasanen ja Marita Kabris, että lähes kymmenen vuoden työskentely toimessa asemoineet sekä arvojani että toimintatapojani myös kuoronjohtajana. Päätehtävääni äänenmuodostajana kuului kuorolaisten äänen hyvinvoinnista vastaaminen, ryhmän rakentaminen sekä monet käytännön organisointiin liittyvät pienet tehtävät, joten tarkastelen automaattisesti kuorotoimintaa edelleen kuoronjohtajana myös näistä näkökulmista. Kuoronjohtotehtäviä tein jo Kostiaisen johtajakaudella hänen sävellysjaksojensa aikana, vaikka päävastuu toki oli varsinaisella kuoronjohtajalla.

Pedagogiseen ajatteluuni ja toimintaani vaikuttavan sosiokulttuurisen kontekstin toimijat jaan hahmotuksessani oheisen kuvion (Kuvio 1) mukaisesti globaaleihin ja yhteiskunnallisiin toimijoihin, paikallisiin yhteistyötahoihin, kuoroalan toimijoihin ja lähiyhteisöön. Olen kuvassa sijoittanut toimijat läheisyys-etäisyys -suhteessa kuoronjohtajan positioon, mutta kaikki toimijat ovat myös

keskenään vuorovaikutussuhteessa. Itseeni vaikuttavat tässä sosiokulttuurisessa kontekstissa vallitsevat arvot, normit, arvostukset, asenteet, identiteetit, valtasuhteet ja käytänteet. Mitä läheisemmästä toimijasta on kyse, sitä intensiivisempiä tunteita vuorovaikutukseen liittyy.

KUVIO 1 Pedagogiseen ajatteluuni ja toimintaani vaikuttavan sosiokulttuurisen kontekstin toimijat.

Globaalit ja yhteiskunnalliset toimijat luovat sekä nuorisokuorotoiminnan arvopohjaan että käytänteisiin raamit, joiden puitteissa toimintaa toteutetaan. Lainsäädäntöä on noudatettava, yhteiskunnallisia arvoja ja arvostuksia kunnioitettava ja toiminta suhteutettava esimerkiksi valtakunnallisiin opetussuunnitelman perusteisiin. Kuoron tukiyhdistys on sopimuksin sitoutunut yhteistyöhön kaupungin koulutoimen kanssa, minkä myötä toiminnalta edellytetään sitoutumista samaan arvopohjaan ja normeihin. Yhteiskunnalliset päätökset ja lainsäädäntö tulevat siis lähemmäksi paikallisten yhteistyötahojen (esim. kaupungin koulutoimi) kautta ja saavat toteutuksensa lähiyhteisössä sekä työnantajana toimivan, vanhemmista koostuvan tukiyhdistyksen päätösten muodossa että kuoronjohtajan suunnittelu-, toteutus- ja arviointityössä sekä kuorolaisten panoksessa. Toisaalta kansainvälisessä nuorisokuoroyhteisössä vallitsevat monenlaiset arvot ja normit voivat toisinaan olla ristiriidassa vaikkapa suomalaisen koulukulttuurin kanssa. Esimerkiksi käsitys kuorolaisen toimijuuden määrästä ja laadusta voi poiketa merkittävällä tavalla, jolloin kuoronjohtajana on tehtävä valintoja yhtäältä suhteessa niihin arvoihin ja normeihin, joihin oma kuoro on sitoutunut, toisaalta suhteessa vaikkapa kansainvälisen ystävyyskuoron arvojen ja normien kunnioittamisen ihanteeseen. Lopputuloksena saattaa olla voimakkaita tunteita nostattava kompromissi, jota joutuu reflektoimaan sekä itse että yhdessä lähiyhteisön kanssa.

Vox Aurea on kansainvälisesti tunnustettu 50-vuotias nuorisokuoro. Kuoron historiikkia varten tehdyissä haastatteluissa ja kirjoituksissa entiset kuorolaiset kuvasivat monipuolisesti kuoron merkitystä oman elämänkulun positiivisena muokkaajana. (Järvinen, Kuitunen, Salminen, Kosonen, Leppänen & Manner 2018.) Samansuuntaisia olivat Katriina Mathlinin (Vesalainen 2017) pro gradu

-tutkielman tulokset hänen selvittäessään Vox Aurea -kuoron vaikutusta laulajien elämään. Kuoronjohtajan roolissa tehtävänkuvaan liittyvällä vastuullani on ollut valita ja päättää, mitä kuoron pitkistä perinteistä ja käytänteistä jatketaan, mitä muovataan, mistä luovutaan ja mitä uutta kokeillaan. Valinnat ovat syntyneet jatkuvassa prosessissa suhteessa sosiokulttuurisen kontekstin tekijöihin kognitiiviseen karttaani nojautuvan heuristisen päättelyn avulla, mutta pyrkien jatkuvaan itsereflektioon ja sekä omiin että toisten "miksi"-kysymyksiin vastaamiseen (ks. esim. Alho 2020).

Kuoronjohtajan työssä voi hahmottaa kokemustihentymiä (ks. esim. Kauppinen ym. 2020, 103), joissa erityisellä tavalla pysähtyy havainnoimaan, reflektoimaan ja suunnittelemaan toimintaa. Näitä kokemustihentymiä ovat itselläni olleet esimerkiksi konsertit, kilpailut, esiintymismatkat, levytykset, kauden aloitus, kuoroleirit kohtaamisineen, vuorovaikutus kansainvälisten vieraiden kanssa ja kuoron juhlavuodet (Kuvio 2). Kokemustihentymissä tapahtumien intensiivisyys saa palaamaan mielikuvissa tilanteisiin jälkeenpäinkin yhä uudelleen. Carolyn Ellis (Holman Jones ym. 2016, 34) kuvaa vastaavaa intensiivisyyttä ja sen tuomaa positiivista haastetta omalle kasvulle suhteessa autoetnografiseen tutkimusprosessiin osuvasti:

"I tend to write about experiences that knock me for a loop and challenge the construction of meaning I have put together for myself. I write when my world falls apart or the meaning I have constructed for myself is in danger of doing so" (Holman Jones ym. 2016, 34.)

Tavallisesti kokemustihentymässä oma toiminta on myös ulkopuolisen arvioinnin kohteena: palautetta antavat esimerkiksi kuorolaiset, vanhemmat, konserttiyleisö, toiset kuoronjohtajat, toimittajat, kilpailuitten ja festivaalien tuomaristo, kansainväliset vieraat, levyarvioijat, äänittäjät, tuottajat sekä kaupungin tai säätiöiden rahoituspäätösten tekijät. Palaute syventää omaa reflektiota ja pakottaa myös epämukavuusalueille. Kritiikki houkuttelee henkisen suojakuoren rakentamiseen: torjumiseen, kieltämiseen ja selittelyyn. Olen kuitenkin sitoutunut jatkuvan reflektion ihanteeseen ja pyrin käsittelemään vaikeat tunteet tavalla, joka suuntaa energian kehittymiseen. Kokemukset epäoikeudenmukaisesta arvioinnista, sivuutetuksi tulemisesta, ymmärtämättömyydestä, sukupuoleen liittyvästä vähättelystä tai etenkin kuorolaisten kaltoinkohtelusta nostattavat joka tapauksessa voimakkaan tunneaallon, joka pitää otteessaan pitkään. Toisaalta yhteiset onnistumiset, haasteiden jakamiset, kovan ponnistelun seurauksena saavutetut tulokset, innostuneet kuorolaiset, herkät kohtaamiset ja musiikin siivittämä yliluonnolliselta tuntuva yhteys kuorolaisten ja yleisön kanssa painaa pursuavan onnentunteen syvälle.

Kuorotoimintaan liittyvä dokumentointi ja muu aineisto kasautuu näiden kokemustihentymien ympärille. Kokemustihentymät hahmotan työssäni makrotasolla ja mikrotasolla oheisen kuvion (Kuvio 2) mukaisesti. Makrotason kokemustihentymiin luen toiminnan formaaleihin tavoitteisiin sisältyvät tapahtumat sekä projektit ja mikrotason kokemustihentymiin yksilötason kohtaamiset ja merkitykselliset hetket, joihin liittyy oivalluksia tai elämyksiä. Usein makrotason kokemustihentymät, kuten konsertit ja esiintymismatkat, sisältävät erityisen paljon mikrotason kokemustihentymiä, kuten merkityksellisiä kohtaamisia ja elämyksiä.

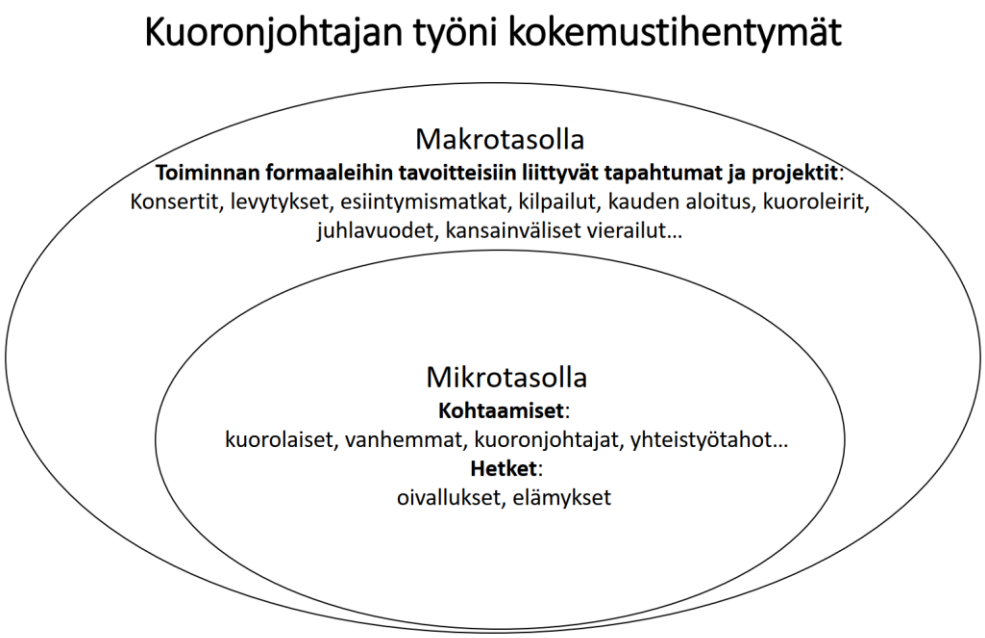

KUVIO 2 Kuoronjohtajan työni kokemustihentymät

Autoetnografisessa tutkimuksessa aineisto koostuu tyypillisesti hyvin monialaisesta arkistomateriaalista, jonka joukossa voi olla myös taiteellisempaan ilmaisuun liittyviä tuotoksia. Arkistomateriaali ja muistiinpanot helpottavat menneitten kokemuksien palauttamista mieleen, mutta toimivat myös fyysisinä todisteina tapahtumien todellisuudesta. (Chang ym. 2012, 75, 77.) Kuoroa koskevia dokumentteja olen koonnut vuodesta 1998 alkaen talteen. Aloitin toiminnan kuoron äänenmuodostajana ja varajohtajana tammikuussa 1998 ja kuoronjohtajaksi tulin valituksi tammikuussa 2009. Vuodesta 2009 alkaen tallentamani materiaali on näin ollen monipuolisempaa ja liittyy läheisemmin nimenomaan kuoronjohtajan tehtäviin. Dokumentit sisältävät valokuvia, äänitteitä, videoita, päiväkirjamerkintöjä, kirjeitä, sähköposteja, tekstiviestejä, toimintakertomuksia, hakemustekstejä, lehti- ja radiohaastatteluita, konserttiarvosteluja, matkakertomuksia, konserttiohjelmia, esitteitä, kuorolaisten videohaastatteluita, powerpoint-esitelmiä sekä toiminnan suunnitteluun liittyviä tekstidokumentteja. Digitaalisen aineiston olen koonnut tuolta ajalta kansioihin, jotka on lajiteltu toimintavuoden mukaan. Videot ja valokuvat olen koonnut omaan kansioonsa – digitaaliset tietokoneelle, paperikuvat valokuvakansioon. Lehtileikkeet olen koonnut muovitaskuihin. Kuoron historiikkia (Järvinen ym. 2018) varten laaditut tekstit löytyvät omana kansionaan. Sähköpostit ovat tallella niin ikään aikajärjestyksessä, jolloin kunkin kokemustihentymän viestinnän, suunnittelun ja tapahtumien tarkastelu rinnakkain on ollut mahdollista.

Kuoronjohtaja-ajalta, vuodesta 2009 alkaen kirjoittamani kunkin vuoden toimintakertomustekstit ovat helpottaneet kokemustihentymiin liittyvän materiaalin löytämistä ja sijoittamista oikeisiin vuosiin sekä kuvanneet kunkin vuoden arvostuksia: kuinka olen silloisessa sosiokulttuurisessa kontekstissa tulkinnut kuoron toimintaa, päämääriä ja tavoitteita sekä tiivistänyt tulkintani mukaiset keskeisimmät tapahtumat. Analyysivaiheessa olen koonnut kaiken materiaalin samaan

tilaan ja tarkastellut aineistoja rinnakkain teemojen mukaisesti, jotka nousevat Raivion ja Karjalaisen (2013, 17, Kuvio 3) kuvaamista osallisuuden osatekijöistä: ”having”, ”acting” ja ”belonging”. Materiaalia olen verrannut kuoron tämänhetkiseen toimintaan sekä pyrkimyksiini ja arvoihini kuoronjohtajana. Olen siis sekä konstruoinut tarinoita menneistä tapahtumista että pohtinut näiden merkityksiä ja niistä syntyneitä tulkintoja (ks. esim. Chang ym. 2012, 78).

Osallisuus teoreettisena viitekehyksenä

Sosiaalista osallisuutta voidaan tarkastella yhteiskunnallisella tasolla valtion velvollisuutena tukea ja mahdollistaa kansalaisten osallistumista yhteiskuntaan sekä yksilötasolla kokemuksellisena, tunneperäisenä ilmiönä, joka syntyy sosiaalisessa vuorovaikutuksessa (Leemann ym. 2015, 1, 5). Tässä tutkimuksessa keskityn sosiaalisen osallisuuden yksilötason näkökulmaan, koska se liittyy luontevammin kuoronjohtajan työn kehittämisen tavoitteeseen. Yhteiskuntaa tarkastelen Pierre Bourdieun (esim. 1989, 17) luoman hahmotuksen mukaisesti kenttänä, jossa yksilöt pyrkivät menestymään hyödyntämällä taloudellista, sosiaalista, kulttuurista ja symbolista pääomaa. Taloudellisella pääomalla tarkoitetaan rahaa ja muuta omaisuutta, sosiaalinen pääoma sisältää sosiaaliset verkostot sekä jäsenyydet ja kulttuurinen pääoma esimerkiksi kielitaidon, sosiaalisten tilanteiden hallinnan erilaisissa kulttuuriympäristöissä ja arvostetun kulttuurimaun. Kuorotoiminnassa tulkitsen kulttuuriseen pääomaan kuuluvaksi erityisesti eri musiikkikulttuurien ymmärryksen. Symbolisesta pääomasta esimerkki voi olla vaikkapa arvostus tai tunnustettu pätevyys. (Bourdieu 1989, 17; Bourdieu 1986; ks. esim. Saari 2015, 47–48.)

Kulttuuristen ja yhteiskunnallisten rakenteitten pirstaloituminen sekä yleinen marginalisoituminen ja eriarvoistuminen ovat lisääntyneet jo pidemmän kehityskaaren aikana. Ihmisen on yhä vaikeampi hahmottaa, kuka hän on ja mihin hän kuuluu. Osallisuuden tukeminen on näissä olosuhteissa erityisen tärkeää. Sosiaalinen osallisuus on ihmisen perusolemukseen liittyvää tarvetta elää yhteydessä ja suhteessa muihin ihmisiin. (Männistö, Fornaciari & Tervasmäki 2017, 92; Rautiainen, Toom & Tähtinen 2017, 11.) Merkittävää osallisuuden tarkastelussa on keskittyä resurssien sijaan ihmisen toimintakykyihin, vapauksiin ja toimintamahdollisuuksiin (Nussbaum 2000, 78–80; Sen 1999, 3). Osallisuus onkin paitsi tunnetta kuulumisesta ihmisyhteisöön, myös kokemus vaikutusmahdollisuuksista oman elämän kulkuun. Osallisuus on kokemuksen ohella toimintaa. Se on muuttuva, dynaaminen prosessi, joka torjuu syrjäytymistä, mahdollistaa osallistumisen, tarjoaa voimavaroja ja mahdollisuuksia, lisää taitoja, pystyvyyttä ja takaa ihmisarvoisen elämän. (Leemann, Kuusio & Hämäläinen 2015.)

Osallisuuden käsitteellistäminen nojaa Suomessa yleisesti Erik Allardtin klassiseen hyvinvointimääritelmään. Allardt (1976) jakaa hyvinvoinnin kolmeen osatekijään: “having”, ”loving” ja ”being”. Hänen mukaansa keskittyminen ihmisen tarpeitten täyttymisen tutkimiseen kuvaa yleistä hyvinvointia osuvammin kuin pelkkien resurssien tai taloudellisen menestyksen mittaaminen. ”Having” kuvaa elintasotekijöitä kuten riittävä toimeentulo, terveys ja koulutus, ”loving” kertoo sosiaalisista suhteista sekä kuulumisesta yhteisöihin ja ”being” sisältää tarpeet, jotka liittyvät itsensä toteuttamiseen sekä omiin vaikutusmahdollisuuksiin. (Raivio & Karjalainen 2013, 88–94; Särkelä-Kukko 2014, 38.)

Raivio ja Karjalainen ovat kehittäneet oman jaottelunsa osallisuuden osatekijöistä Allardtin hyvinvointikäsitteen perustalle. Kaavio on valittu myös Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen sivuille tukemaan sosiaalipoliittista päätöksentekoa Suomessa. (Kuvio 3; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019; Raivio & Karjalainen 2013, 17.) Alkuperäiseen kuvioon on tässä artikkelissa liitetty suluilla merkittynä kulttuurinen pääoma (ks. esim. Bourdieu 1986), luovuus ja itseilmaisu (ks. esim. Karlsen 2011, 114), jotka liittyvät yleisempiin osallisuuden osatekijöihin, mutta joiden merkitys painottuu musiikkiharrastuksessa.

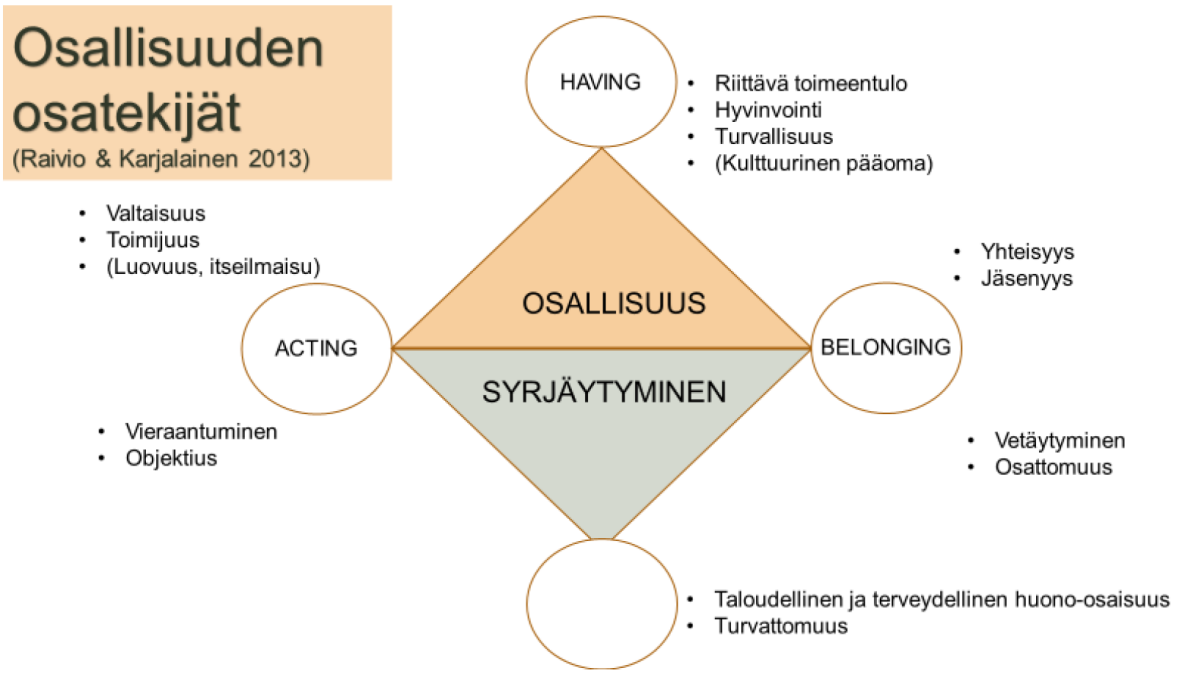

KUVIO 3 Osallisuuden osatekijät (Raivio & Karjalainen 2013, 17).

Osallisuuden osatekijät -kuvio jakautuu kahteen osaan: ylempi puoli kuvaa osallisuutta ja alempi syrjäytymistä. Allardtin hyvinvointimääritelmästäkin löytyvä ”having” kuvaa tässä ihmisen tarpeita riittävään toimeentuloon, hyvinvointiin ja turvallisuuteen. ”belonging” korvaa kuviossa Allardtin käsitteen ”loving” ja painottaa sosiaalisten verkostojen, yhteisyyden ja sosiaalisen pääoman merkitystä luottamuksen ja hyväksynnän rakentajina. Nämä myös suojaavat erilaisilta disorganisaatioilmiöiltä, kuten rikollisuudelta ja huumeidenkäytöltä. ”Acting” on tässä verrannollinen Allardtin käsitteeseen ”being” ja korostaa toimijuuden ja valtaistumisen vaikutusta osallisuuteen. Vuorovaikutteisella, dialogisella kohtaamisella luodaan kunkin omalle äänelle lisää tilaa. Edellä mainittujen osatekijöiden puutos voi johtaa syrjäytymiseen: vieraantumiseen, passivoitumiseen, objektivoitumiseen, vetäytymiseen, luopumiseen, turvattomuuteen sekä taloudelliseen ja terveydelliseen huono-osaisuuteen.

Raivion ja Karjalaisen (2013, 17, Kuvio 3) osallisuuden osatekijöitä kuvaavan kaavion ”belonging” ja ”acting” -sektoreiden kasvu johtaa myös ”having”-sektorin kasvuun. Toimijuuden, voimaantumisen, verkostojen, yhteisyyden ja sosiaalisen pääoman myötä kasvavat myös mahdollisuudet hyvinvointiin, turvallisuuteen ja taloudelliseen toimeentuloon. Samanlainen keskinäisriippuvuus vaikuttaa sektoreiden välillä myös muihin suuntiin. Kuvion ”having”-osioon on tässä artikkelissa lisätty taloudellisen pääoman oheen kulttuurinen pääoma ja ”acting”-osioon toimijuuden ja valtaistumisen oheen luovuus sekä itseilmaisu rakentamaan siltaa alun perin sosiaalipoliittisiin näkökulmiin luodun käsitekaavion soveltamisessa musiikkiharrastuksen puolelle. Kaavio auttaa jäsentämään useat kuoro- ja musiikkitoimintaa koskevat tutkimukset kokonaisuudeksi, joka osaltaan selittää havaittuja musiikin hyvinvointivaikutuksia ja toisaalta tarjoaa reflektiotyökalun tutkimusten soveltamisessa kuoroarkeen.

”Acting”: toimijuuden, valtaistumisen ja itseilmaisun näkökulma kuoropedagogiikassa

Raivion ja Karjalaisen (2013, 17, Kuvio 3) esittämässä osallisuuden kaaviossa ”acting”-ulottuvuus muodostuu yksilön toimijuudesta ja valtaistumisesta. Musiikkikasvatuksen tutkimuksessa näille läheistä sukua ovat musiikillisen toimijuuden ja musiikillisen minäpystyvyyden käsitteet. Keskeisinä musiikillisen toimijuuden ilmiasuina voidaan pitää myös luovuuden ja itseilmaisun eri musiikillisia muotoja, kuten laulamista, soittamista ja säveltämistä (ks. esim. Karlsen 2011, 114).

Toimijuus on keskeinen käsite sosiologisessa ja kasvatustieteellisessä tutkimuksessa, mutta käsitteen määrittely herättää edelleen runsaasti keskustelua. Määrittelyä kaipaa esimerkiksi se, kuinka paljon toimijuudessa on kyse yksilön ominaisuuksista ja kuinka paljon lopulta ulkoiset rakenteet määrittävät toimijuuden ilmenemistä ja muodostumista. Toimijuus on hyvin relationaalinen ja aikasidonnainen käsite, josta voi yhtä hyvin mitata laatua tai määrää. Yksiselitteistä ei myöskään ole, onko toimijuus muuttuja vai osa yksilön kapasiteettia. (Hitlin & Glen 2007; Honkasalo, Ketokivi & Leppo 2014; Kristiansen 2014.) Kristiansen (2014, 15) määrittelee toimijuuden yksilön uskoksi omiin kykyihinsä vaikuttaa oman elämänsä suuntaan. Valtaistuminen (empowerment) puolestaan syntyy toimijuuden ja ulkoisten rakenteiden välisen vuorovaikutuksen tuloksena. Valtaistuminen on valinnan ja toiminnan vapauden lisääntymistä suhteessa oman elämänkulun muotoutumiseen. Käsite pitää sisällään myös päätöksiin ja resursseihin liittyvän omistajuuden. Eri yhteyksissä samaan ilmiöön viitataan läheisesti sukua olevilla käsitteillä autonomia, itsevarmuus, omanarvontunto ja itseohjautuvuus. (Narayan 2005, 3–6.)

Musiikillisen toimijuuden tutkimuksessa tarkastellaan yksilö- ja yhteisötasolla kykyjä toimia ”in and through music” – toimia osana musiikillista ilmaisua, vastaanottamista ja kykyä hyödyntää musiikkia esimerkiksi itsesäätelyssä (tunteet, kehollisuus), identiteettiprosesseissa, ajattelussa, sosiaalisuuden toteuttamisessa, toisiin liittymisessä, herkistymisessä itselle ja ympäristölle, ääniympäristön säätelyssä, luovuudessa, sekä musiikkiin liittyvien taitojen kehittämisessä (ks. esim. DeNora 1999, 34–49; Batt-Rawden & DeNora 2005, 290–292, 299; Karlsen & Westerlund 2010, 231–232; Karlsen 2014, 425). Kuorotoiminnassa ovat voimakkaasti läsnä sekä Westerlundin kuvaama musiikillisen toimijuuden vertikaalinen ulottuvuus: subjektiivinen, ajallisesti koettava narratiivi, joka on suhteessa sosiokulttuuriseen ympäristöön, että horisontaalinen ulottuvuus:

sosiokulttuurinen rakenteellinen taso, jota voi havainnoida itsenäisesti, mutta jonka pohjalta yksilöt voivat kokea joko jaettavia nautinnollisia musiikkikokemuksia tai vieraantuneisuutta ja joukkoon kuulumattomuutta (Karlsen & Westerlund 2010, 231–232).

Kuoronjohtajan työssä vastuullani on luoda rakenteita, joissa kuorolaisten toimijuudelle ja valtaistumiselle on tilaa, mutta toisaalta joudun rajaamaan tuota tilaa vahvistaakseni yhteisyyden ja kuulumisen ulottuvuutta (belonging) sekä turvallisuuteen ja kulttuurisen pääoman vahvistamiseen liittyviä pyrkimyksiä (having) (Kuvio 3). Toisaalta kuorolaisten toimijuuden lisääntyminen samanaikaisesti vahvistaa näitä. Kyseessä on spiraalimaiseen kasvuun tähtäävä jatkuvan tasapainon ylläpito edellä mainittujen tavoitteiden välillä. Kasvun edellytyksenä pidän määrätietoista luottamuksen rakentamista kuorolaisten ja johtajan välillä sekä kuorolaisten kesken. Kuoronjohtajana joudun olemaan herkkänä tasapainon muutoksille ja tekemään tarvittavia korjausliikkeitä jatkuvasti.

Alku Vox Aurea -kuoron äänenmuodostajana ja varajohtajana oli täynnä ristiriitaisia ajatuksia, laajoja kysymyksiä ja toivottomuuden hetkiä. Musiikinopettajaopinnoissa olin omaksunut konstruktivistisen oppimiskäsityksen ja partiojohtajataustastani kumpusi vahva usko luottamuksen voimaan kasvatustehtävissä. Kuorossa törmäsin ympäristöön, jossa oli valmis käsitys siitä, minkälainen äänenmuodostajan kuuluu olla ja miten työtä tehdään – perinne oli jo vuosikymmenten ikäinen. Samanaikaisesti kuoronjohtajana toiminut Pekka Kostiainen oli erittäin kannustava, luotti ja antoi toimintatilaa – sain kokeilla, yrittää ja erehtyä. Päiväkirjassani (16.3.1998) kerron saaneeni kritiikkiä siitä, etten pidä riittävän ”kovaa kuria”. Asia johti intensiiviseen reflektiokierteeseen (ks. esim. Holman Jones ym. 2016, 34), jossa jouduin käsittelemään suhdettani opettajajohtoisuuden ja oppilaskeskeisyyden välillä. Keskustelin asiasta myös edellisen äänenmuodostajan kanssa ja sain häneltä merkittävää tukea pohdintaani (Kirje 17.3.1998). Koin, että minulta odotettiin opettajajohtoisempaa otetta, mikä oli omia arvojani ja uskomuksiani vastaan. Lopulta päädyin listaamaan käsityksiäni, joista keskustelin seuraavissa harjoituksissa kuorolaisten kanssa:

- *” jokaisella on oma ääni, jonka paras asiantuntija on itse*
- *ääni kehittyy <u>vain</u> omalla aktiivisuudella, ei sillä, että laulaa mekaanisia harjoituksia*
- *jos luulee osaavansa perusasiat, on vaikea kehittyä -> kehitys alkaa, kun löytää tutkiskelevan asenteen perusasioihin*
- *½ tuntia viikossa on TOSI lyhyt aika, jotta asioita ja oppia jäisi lihasmuistiin -> aika on käytettävä intensiivisesti ja tehokkaasti*
- *kuoro on yhteisyritys, jos pöliset naapurin kanssa, etkä tee parastasi, olet siitä vastuussa koko kuorolle*
- *kun kaikki mukana, me pystytään MIHIN vaan -> täällä on hyvää sakkia*
- *tulkaa juttelemaan, tekemään ehdotuksia, kysymyksiä ääniasioista ja kuoroasioista MUTTA äänenmuodostuksen ulkopuolella (aikaa)*
- *Kuinka moni on valmis ottamaan uuden asenteen tähän hommaan?”*

(Päiväkirja 16.3.1998)

Keskustelu oli lopulta sangen opettajajohtoinen, sillä kuorolaiset eivät siihen juurikaan uskaltaneet osallistua. Ajatuksistani ikään kuin kuulsi läpi toive kuorolaisten toimijuudesta ja usko toimijuuden merkitykseen oppimisessa, mutta keinoja asian edistämiseksi minulla ei ollut. Päädyin kertomaan ”faktoja” kuorolaisille ja houkuttelemaan vahvempaan toimijuuteen sanoittamalla uskoa yhteisöön ja kuorolaisten kykyihin. Käytännön toimintani oli kuitenkin ristiriidassa

oppilaslähtöisyyteen liittyvien arvojeni kanssa. Samalla oivalsin, että jotakin toimintakulttuurissa täytyy muuttaa, jotta pystyn arvoineni jatkamaan tehtävässä. Muutin toimintaani aloittamalla kuorossa säännölliset ilmaisutaito- ja ryhmänrakentamisharjoitukset äänenmuodostushetkien yhteydessä. Kuoroleireillä varasin aikaa kahdenkeskisille keskustelua ja laulua sisältäville tapaamisille jokaisen kuorolaisen kanssa. Jälkikäteen tarkasteltuna tuossa toiminnassa oli runsaasti musiikillista toimijuutta tukevia elementtejä, kuten itseilmaisuun rohkaisua, tunteiden tunnistamista ja käsittelyä, oman identiteetin rakentamista, musiikillisen ilmaisun yhteyttä kehollisuuteen ja liittymistä toisiin (ks. esim. DeNora 1999, 34–49; Karlsen 2014, 425). Vuonna 1998 kuvasin toiminnan päämäärää käsitteellä ”Luova hulluus”:

”Etsimme ilmaisutaidollisilla harjoituksilla kuorolaisten uskaltamisen ja kehtaamisen rajoja. Jos ei viihdy siinä, missä on, ei laulustakaan tule mitään – ja yleisö huomaa, jos laulajalla ei ole hauskaa. Tiivistetysti voisi sanoa, että äänenhuoltopuolituntinen on intensiivistä itseensä keskittymistä ja tutkistelua: mikä on se mun ääni, ja miten sen muodostan. Kun laulaja löytää yhteyden kehoonsa, on laulaminenkin nautinnollisempaa.”
(Rauhala 1998.)

Alkuvuosinani toimintani kuorossa oli hyvin intuitiivista ja perustui lähinnä omaan reflektioon, ympäristöltä saatuun palautteeseen ja opinnoissa omaksuttuihin pedagogisiin arvoihin ja taitoihin. Aloitin työn opettajana Jyväskylän yliopiston Opettajankoulutuslaitoksella vuonna 2005 (Kuvio 1). Työyhteisössä vallitsi jo tuolloin yhteisen kehittämisen ilmapiiri. Keskusteluissa kollegoiden kanssa tutustuin toimijuuden käsitteeseen entistä syvällisemmin, sain luettavakseni mielenkiintoisia artikkeleita ja kuulin myös erilaisista käytänteistä, joilla toimijuutta on pyritty vahvistamaan. Kun aloitin kuoronjohtajan tehtävässä vuonna 2009, käynnistin samalla pitkän prosessin, jossa olen tulkinnut tutkimustietoa ja soveltanut sitä oman ymmärrykseni mukaan, jotta kuorolaisten toimijuudelle olisi tilaa ja mahdollisuuksia kasvaa.

Syksystä 2015 alkaen jokainen syksy kuorossa on alkanut pienryhmätyöskentelyllä, jossa kuorolaiset arvioivat siihenastista toimintaa sekä laativat yhteiset tavoitteet toiminnan kehittämiseksi. Pyrkimyksenä on vahvistaa kuorolaisten kokemusta kyvyistään ja mahdollisuuksistaan vaikuttaa toiminnan suuntaan (ks. esim. Kristiansen 2014, 15; Saari 2015, 110). Pienryhmissä jokaisen ääntä rohkaistaan kuuluviin ja koonnissa kaikki ideat ja ajatukset hyväksytään jatkokehittämisen pohjaksi. Tavoitteisiin palataan toimintakauden aikana, niitä hiotaan ja toteutumista arvioidaan. Yhteisestä työskentelystä on vaikea kuitenkin erottaa, mitkä ovat aidosti kuorolaisten omia ajatuksia ja mitkä syntyvät vaikkapa hyväksynnän tarpeesta tai sopeutumisesta sosiokulttuuriseen kontekstiin (Kuvio 1). Esimerkiksi syksyn 2019 kuorolaisten työskentelyn koonnissa löytyy samankaltaisia seikkoja arvioissa sekä kehityskohteista että toimivista käytänteistä. Vastaukset saattavatkin yhtä hyvin kuvata omaksuttua yhteistä arvopohjaa tai käsitystä kuoronjohtajan toiveista kuin kuorolaisten henkilökohtaisia tarpeita.

Matkojen yhteydessä kuoro jaetaan noin kahdeksan kuorolaisen matkaryhmiin, jotka laativat itselleen säännöt, joihin koko ryhmä voi sitoutua. Toisinaan kuorolaiset arvioivat omaa suoritustasoaan suhteessa omaan mahdolliseen suoriutumiskapasiteettiinsa. Harjoiteltavasta ohjelmistosta laaditaan ”tsemppilistoja”, joiden avulla jokainen kuorolainen voi seurata itse oman oppimisensa edistymistä. Taulukkoon kukin saa merkitä päivämäärän, koska osaa minkäkin laulun nuotista, koska ulkoa ja koska pystyy vastaamaan osuudestaan tuplakvartetin kanssa. Kuorolaiset

saavat jatkuvasti esittää ohjelmistotoiveita, ja joulukonserttikappaleista joinakin vuosina jopa lähes kaikki valitaan äänestämällä. Kuoronjohtaja kantaa taiteellisen vastuun ohjelmistosta, mutta ohjelmistokokonaisuudesta keskustellaan yhdessä ja pyritään löytämään lopputulos, jonka takana kaikki voivat seistä. Pidän tärkeänä, että kuorolaisilla on käsitys, miksi tiettyjä lauluja lauletaan ja miksi toiminnan tavoitteet kullakin kaudella ovat ne, mitkä ovat. Perustelujen ymmärtäminen ja kuulluksi tuleminen luovat osaltaan vaikuttamisen mahdollisuuksia sekä omaan että yhteiseen toimintaan (ks. esim. Rouvinen-Wilenius 2014, 67; Särkelä-Kukko 2014, 36). Edellä mainitut toimijuuden vahvistamiseen tähtäävät keinot tulkitsen samansuuntaisiksi kuin Rouvinen-Wileniuksen (2014, 55) koonti osallisuuden kokemusta vahvistavista sosiaaliseen terveyteen liittyvistä tekijöistä. Hän mainitsee koonnissaan muun muassa valintojen tekemisen mahdollisuuden, yhteisöön kuulumisen tunteen, sääntöjen tunnistamisen ja itsensä tarpeelliseksi kokemisen (emt. 55).

Ohjelmistovalinnoissa olen kuorolaisten ohella sidoksissa myös muuhun sosiokulttuuriseen kontekstiin (Kuvio 1). Toisinaan konserttitilaajien tai festivaalien musiikkivalinnat eivät miellytä kuorolaisia tai itseäni. Toisinaan kuorolaisten kappaletoiveet eivät sovi yhteen esityksen tilanneen yhteiskunnallisen toimijan arvojen kanssa. Joskus vanhemmat kaipaavat ohjelmistoon vaikkapa lisää heidän nuoruutensa aikaisia suosikkisävelmiä, jotka eivät sovellu kuoron ohjelmistoon tai joihin sovitusluvan hankkiminen olisi kohtuuttoman kallista. Toisinaan valtakunnallisessa tai kansainvälisessä kuoroyhteisössä jokin tietty musiikkityyli tai tietyn säveltäjän tuotanto on erityisen arvostettua ja tämä tuntuu sosiaalisena paineena. Kaikki osapuolet joutuvat tekemään kompromisseja keskenään ja samalla muodostuu rajoja toimijuudelle. Kyseessä on myös tasapainottelu sosiokulttuuriseen kontekstiin suhteutuvan taiteellisen tason määrittelyn ja kuorolaisten toimijuuden vahvistamispyrkimysten välillä.

Toimijuustutkimuksessa keskeinen käsite on minäpystyvyys, joka on lukuisissa musiikkikasvatuksen tutkimuksissakin liitetty läheisesti musiikin harrastamisen motivaation syntymiseen ja ylläpitoon. Minäpystyvyydessä kyse on uskosta omaan suoriutumiseen ja omiin vaikutusmahdollisuuksiin. Näillä on suora yhteys haasteista selviytymiseen, motivaatioon ja emotionaaliseen hyvinvointiin. (Ahonen 2004, 154–160; Bandura 1997.) Yksilö on valmis panostamaan toimintaan, jota hän arvostaa ja jossa hän uskoo menestyvänsä (Ahonen 2004, 159, 163). Kuorolaisten minäpystyvyyskäsityksen ja motivaation kehitykseen olen pyrkinyt ohjelmiston valinnassa ja toiminnan suunnittelussa ratkaisuilla, joissa tavoitteen saavuttaminen vaatii ponnistelua, mutta tavoite on kuitenkin turvallisesti saavutettavissa. Optimaalisen haastetason löytäminen mahdollistaa flow- eli virtauskokemukset, joissa tehtävä suorastaan vie mukanaan (ks. esim. Ahonen 2004, 159, 163–164; Csikszentmihalyi & Larson 1984, 249–262). Harjoituksissa pyrin seuraamaan herkästi kuorolaisten jaksamista ja mielenkiinnon kohteita, jotta tekemisen intensiteetti saavuttaisi mahdollisimman usein flow-kokemuksiakin sisältävän tasapainopisteen. Mikäli epäonnistun tässä tavoitteessa, lopettaa pahimmillaan osa kuorolaisista harrastuksensa. Koska kuorolaiset ovat iältään, mieltymyksiltään ja taidoiltaan heterogeeninen joukko, ja ryhmässä on yli 50 laulajaa, olen usein kuorolaisten pitkämielisyyden varassa – epäonnistumisia en pysty täysin välttämään. Kolhiutuneita minäpystyvyyskäsityksiä yritän paikata muilla osallisuutta vahvistavilla tekijöillä, kuten viestimällä hyväksyntää ja panostamalla ryhmän turvallisuuteen (ks. esim. Rouvinen-Wilenius 2014, 55).

Harjoituskauden edetessä tavoitetasoa ja samalla myös motivaatiota pyrin nostamaan edellyttämällä yhä korkeampaa taiteellista tasoa, kuten tarkkuutta, äänen kvaliteettia, tulkintaa ja tunneilmaisua. Toisaalta vaikeuksien ja epäonnistumisten turvallinen hyväksyminen sekä ryhmässä vallitseva lämmin huumori ja leikkimielisyys saattavat auttaa tavoittelemaan taitoja joukossa jopa oman henkilökohtaisen minäpystyvyyskäsityksen rajojen yli (ks. esim. Hoffart 2017, 301). Vox Aureassa aikaa kestäviksi kuorolaisten suosikkikappaleiksi ovat usein nousseet vaativat nykymusiikkiteokset, joiden opetteleminen on vaatinut runsaasti ponnistelua, mutta tavoite on saavutettu ryhmän tuella. Toisaalta toivottujen sävelmien joukossa on renessanssimusiikkia, jossa ponnistelun tuloksena avautuu uusi viritysmaailma sekä polyfonian jännitteisyydet. Yleisön suosikkilaulut eivät aina vaatimustasoltaan riitä vastaamaan kuorolaisten tarpeeseen kehittää omaa minäpystyvyyskäsitystään. Toisaalta yleisön kannustava palaute voi tukea positiivista minäkuvaa muuten, joten näilläkin lauluilla on paikkansa. Kuorolaisten käsitykseen toiminnan arvosta (ks. esim. Ahonen 2004, 159, 163–164) liittyvät läheisesti ponnisteluun käytetyn henkilökohtaisen panoksen lisäksi sosiokulttuurisen kontekstin muilta toimijoilta (Kuvio 1) saatu positiivinen huomio: palkinnot, mediajulkisuus ja yleisön sekä lähiyhteisöjen arvostava palaute (ks. esim. Järvinen ym. 2018). Toiminnan tavoitteiden asettaminen korkealle voi toisinaan kuoronjohtajan näkökulmasta olla riski, koska kuorolaisten senhetkinen osaaminen ei viittaa onnistumiseen tulevassa haasteessa, mutta usko nuoriin saattaa myös parhaimmillaan vahvistaa nuorten harrastusmotivaatiota, minäpystyvyyskäsitystä ja sen kautta toimijuutta.

Eräs kuoronjohtajakauteni eniten kauhua herättäneistä kokemustihentymistä (Kuvio 2), jossa tavoitteen ja taitojen välisen suhteen tasapaino oli koetuksella, on ollut Augusta Read Thomasin säveltämän 20 minuuttisen Daylight Divine -teoksen valmistaminen yhteistyössä Jyväskylän Sinfonian kanssa vuonna 2011. Kuorossa oli ollut suuri sukupolvenvaihdos ja kakkosaltto-stemmassa lähes kaikki laulajat olivat pieniä alakoululaisia, joista vain harvalla oli nuotinlukutaito. Kuvaan tilannetta sanomalehtihaastattelussa:

”Hyvin vaativaa laulettavaa, tahtilajit vaihtuvat, on suuria hyppyjä ja melodiakulut ovat vaikeita. Jo syksyllä aloitimme harjoittelun, joten teos on vaatinut lapsilta hyvin paljon työtunteja. Lapsille tämä kuitenkin on arvokas, spesiaali kokemus.”
(Keskisuomalainen, 14.2.2011.)

Kommentin viimeinen lause oli tuossa vaiheessa yhtä paljon toive kuin havainto. Paria viikkoa aikaisemmin olin ollut lähes varma, että kuoro ei tule selviytymään teoksesta ja tunsin pettäneeni sekä kuorolaisten että yhteistyötahojen luottamuksen. Jouduin kyseenalaistamaan oman ammatillisen osaamiseni sekä tehtävien vastaanottamisessa että toiminnan organisoimisessa vahvasti. Odotettavissa oli taiteelliselta tasoltaan heikko esitys. Tilanne kuitenkin pakotti antamaan enemmän harjoitteluvastuuta kuorolaisille itselleen, valmistamaan harjoitusäänitteitä ja luomaan uusia stemmaharjoituskäytänteitä, jotka jäivät elämään. Omasta kontrollista piti päästää irti ja luottaa yhteisön voimaan. Lopulta projektista muodostui kokonaisuus, johon kuorolaiset viittasivat ylpeinä puheissaan vuosia jälkeen päin. Tehtävästä selvittiin kuorolaisten aktiivisen toimijuuden ansiosta ja kuorolaisten viestintä viittasi myös valtaistumisen kokemuksiin. Lopputulos olisi kuitenkin voinut olla myös täysin päinvastainen.

Vox Aurea on ikäsekoitteinen ryhmä, jossa nuorimmat laulajat ovat kauden alkaessa 10-vuotiaita ja vanhimmat 19-vuotiaita. Tutkimusten mukaan ikäsekotteinen ryhmä tukee lasten sosiaalista ja

emotionaalista kehitystä, vähentää kilpailua ja aggressiota, antaa tilaa yksilölliselle kehitykselle sekä vahvistaa hoivaelementin läsnäoloa toiminnassa (Huf & Raggl 2017, 173–174; Pratt 1986, 111–114). Ikäsekotteisuuden myötä kuoroon on luotu jo edellisten kuoronjohtajien kausilla toimintakulttuuri, jossa laulajat pitävät huolta toisistaan ja kantavat vastuutehtäviä (ks. esim. Erkkilä 2013). Kuorossa jokainen uusi tulokas saa kokeneesta laulajasta kuorokummin, joka istuu harjoituksissa vieressä, vastaa kysymyksiin, kuuntelee tuntemuksia ja pitää huolta, että uusi kuorolainen pääsee sisälle kuorokäytäntöihin ja ryhmään. Kuorolaiset kasvavat vastuuseen kuorovuosien myötä. (Ks. esim. Huf & Raggl 2017, 173–174.) Aluksi vastuu ulottuu omaan toimintaan ja oppimiseen, mutta vähitellen vastuu laajenee kuorotoverien tukemiseen, kuorokummiuteen, stemmaharjoitusten järjestämiseen ja ohjaamiseen, pienyhtyetoiminnan organisointiin, matkaryhmävastuuseen ulkomailla sekä kansainvälisiin edustustehtäviin. Moni entinen Vox Aurea -kuorolainen on kiitellyt kuorotoiminnan olleen ratkaiseva kasvualusta tiellä kansainväliselle uralle tai muusikoksi. Kuorolaisten kertomuksista kuultavat itseluottamuksen kasvun ja valtaistumisen kokemukset (Järvinen ym. 2018; Vesalainen 2017). Toisaalta kuoroon liittyviin haastatteluaineistoihin ei ole koskaan päätynyt kuorolaisia, joilla harrastusura on loppunut jo alkuvaiheessa. Heillä kokemukset ovat saattaneet olla sävyltään paljon negatiivisempia.

Kuorolaisten toimijuuden ja valtaistumisen kasvuun tähtää myös kuoron lauluyhtyetoiminta. Jokainen Vox Aurea -kuoron jäsen kuuluu lauluyhtyeeseen, joka muodoltaan on tavallisesti tuplakvartetti. Yhtyeiden kokoonpano vaihtelee kausittain, millä toisaalta pyritään tukemaan luottamuksen syntymistä ja kuorolaisten tutustumista toisiinsa, toisaalta kehittämään kuorolaisten taitoja kuunnella ja sopeuttaa oma yksilöllinen äänensä erilaisten äänten kanssa soivaksi kudokseksi. Pyrkimyksenä on myös vahvistaa kuorolaisten itseohjautuvuutta ja omistajuutta (ks. esim. Narayan 2005, 3–4) kuorolaistaitojensa käytössä: itsenäiseen lauluyhtyetoimintaan oppiminen toivottavasti rohkaisee organisoimaan moniäänistä yhteislaulutoimintaa vaikkapa lähiyhteisöjen juhlissa. Kuorossa opituista taidoista soisi olevan iloa myös varsinaisen kuoroharrastuksen ulkopuolella sekä myöhemmin elämässä (ks. esim. Karlsen 2011, 109). Lauluyhtyeet harjoittelevat itsenäisesti kuoron ohjelmistoa kuorolaisten kodeissa. Ennen konserttikiertuetta tai muuta tärkeää tavoitetta järjestetään tunnelmaltaan kepeä ”kvartetit esiintyvät” -tilaisuus, jossa kukin lauluyhtye esittää ohjelmistosta yhden heille arvotun kappaleen. Kuulijat kannustavat innokkaasti ja tarvittaessa tukevat haastavissa kohdissa. Uusille laulajille toimintatapa on kuitenkin usein aiheuttanut paineen tuntua ja jännitystä, mikä antaa aiheen kehittämiseen.

Itsenäistä yhteistoimintaa kuorolaiset harjoittavat myös viikonloppuharjoitusten stemmaharjoituksissa. Tällöin kuoronjohtajan tehtäväksi jää kiertää eri stemmojen harjoitustiloissa, kysyä, kuunnella ja vastata kysymyksiin, auttaa haastavissa kohdissa, teroittaa tavoitteita, auttaa pilkkomaan oppimisprosesseja sopivan kokoisiin paloihin ja tukea musiikin hahmottamista tuomalla musiikillisten elementtien yhteisvaikutuksia näkyviin sekä sanoittamalla että yhdessä kokeilemalla. Tärkeintä mielestäni kuitenkin on osata poistua paikalta ja olla toimimatta oppimisen esteenä. Tunnetasolla on toisinaan haastavaa viestiä luottamusta kuorolaisten omiin ongelmanratkaisukykyihin sen sijaan, että tarjoaa valmiin vastauksen. Kuorolaiset kuitenkin ovat osoittaneet oppineensa löytämään teoksista harjoittelua vaativia kohtia ja toivottavasti tutustuneet samalla itseensä musiikin oppijoina.

Laulutaidon oppimisen voidaan katsoa jo itsessään vahvistavan musiikillista toimijuutta monipuolisesti sekä musiikillisena taitona, joka avaa reittejä musiikillisen kokemisen maailmaan että välineenä itsetuntemukseen, itsesäätelyyn (tunteet, kehollisuus) ja itseilmaisuun (ks. esim. Karlsen 2014, 425). Jo musiikin kuunteleminen tukee identiteetin muodostumista sekä itsetuntemuksen lisääntymistä (DeNora 1999, 49). Musiikki on erinomainen väline tunteiden vahvistamisessa ja niistä vapautumisessa sekä sisäisten impulssien kontrolloinnissa. Musiikkiharrastuksen myötä nuori saavuttaa lisäksi itsetunnon kasvulle tärkeitä oppimisen, onnistumisen, osaamisen ja tietämisen kokemuksia. (Saarikallio 2009, 21–22.) Puheen esihistorian tutkimuksessa on esitetty, että puheen esiaste, emotionaalinen ääntely, olisi syntynyt nimenomaan mahdollistamaan tunneviestintää ja yhteistoimintaa. Sittemmin kehittynyt puhe erikoistui kognitiiviseen viestintään. Emotionaalisen ääntelyn pohjalta kehittynyt laulu on säilyttänyt asemansa vahvana tunneviestintävälineenä ja yhteisön rakentajana. (Burling 2007, 127–128; Mithen 2009, 68–70.)

Kuorolaulua ajattelen kuoronjohtajan näkökulmasta ikään kuin yhdessä jaettuna tunne-episodina: musiikissa on sisäänkirjoitettuna tunneviestejä, jotka tulkinnan aikana eletään läpi samansuuntaisesti kanssalaulajien kera. Itseilmaisun ja yhteisen ilmaisun välinen raja hämärtyy. Mikäli tunneilmaisua tarkastellaan laulun evolutionaarisena perustehtävänä, voisiko siinä onnistumista pitää keskeisenä kriteerinä taiteellisen tavoitteen saavuttamista arvioitaessa? Kuoronjohtajana tehtäväni on avata näkökulmia kunkin kappaleen tunneviesteihin sekä johtamiseleiden, eläytymisen että keskustelun avulla. Mitä tunteita kappaleeseen liittyy? Miten ne kuuluvat äänensävyissä ja fraseerauksessa? Kuinka ne näkyvät ja tuntuvat kehossa? Kuinka kappaleen tunteet liittyvät omaan elämään? Jo yksittäinen laulu voi muodostua merkittäväksi tunnesäätelyvälineeksi: laulusta saattaa löytyä lohdullinen peili vaikkapa omalle yksinäisyydelle tai arkinen työkalu nostamaan mielialaa (ks. esim. Ruud 2013, 3–10). Tuomas Eerolan tutkimusryhmä (2016) teki löydön empatiakyvyn yhteydestä kykyyn nauttia liikuttavan surullisesta musiikista. Voisiko musiikin sisältämien tunne-episodien yhteinen tulkinta olla jopa kehittämässä empatiakykyä? Tämänkaltaisia tulkintoja on esittänyt muun muassa Kathryn Marsh (2019).

Kuorotoiminnassa toimijuutta, valtaistumista ja itseilmaisua voidaan tarkastella sekä ryhmätasolla että yksilötasolla (ks. esim. Batt-Rawden & Andersen 2020, 148). Ponnisteltavaa tulisi olla riittävästi, jotta flow-kokemuksia olisi mahdollista houkutella esille, mutta ei liikaa, jotta minäpystyvyyskäsitys ei laske (ks. esim. Ahonen 2004, 159, 163–164; Csikszentmihalyi & Larson 1984, 249–262). Ryhmänä haasteet voivat liittyä vaikkapa kappaleen vaativuuteen, tunneilmaisuun, koreografiaan, kuuntelutaitoihin, esiintymisympäristöön, uusien jäsenten integrointiin, musiikkikulttuuriin tai jaksamiseen. Yksilötasolla ponnistelua voi edellisten lisäksi tuottaa esimerkiksi soolotehtävä, pienyhtyeharjoittelu, oman äänenvärin sovittaminen yhteissointiin, vastuunkanto muista, omien musiikillisten taitojen ja tietojen kehittäminen tai vaikkapa ulkomaalaisessa isäntäperheessä selviäminen. (Järvinen ym. 2018; Vesalainen 2017.) Haasteissa piilee mahdollisuus toimijuuden, valtaistumisen ja itseilmaisun kasvulle tai siemen ulkopuolisuuden ja epäonnistumisen kokemuksille (ks. esim. Karlsen & Westerlund 2010, 231–232). Toiminnassa ollaan monipuolisesti palkitsevan itsensä ylittämisen äärellä, mikä parhaimmillaan ilmenee yhteisinä flow-kokemuksina musisoidessa.

”Belonging”: sosiaalisen pääoman, kuulumisen ja yhteisyyden näkökulma kuoropedagogiikassa

”Ei sitä voi edes sanoin kuvata sellaiselle, joka ei ole itse päässyt kokeilemaan. 40 nuorta on latautunut esitettävän kappaleen tunnelmaan ja itse näkee, miten se purkautuu heistä. Koko joukko esiintyy yhtenä. Ja lopuksi tulee hetken hiljaisuus, yleisössä on jollain tippa silmässä. Se on valtava yhteisöllisyyden tunne, elämää suurempi kokemus. -- Kuorossa äänet yhdistyvät ja yksityisestä tulee yhteistä. Siihen taitaa perustua sekin, että kuorolaisten välille syntyy usein koko elämän läpi kestäviä ystävyyssuhteita.”
(Autio 2008.)

Näin kuvasin motivaatiotani tarttua juuri saamaani kuoronjohtajan toimeen sanomalehti Keskisuomalaisen haastattelussa puoli vuotta ennen työn alkua. Olin toiminut Vox Aurea -kuorossa äänenmuodostajan ja varajohtajan tehtävissä vuodesta 1998 ja perustamani Ruamjai-kuoron johtajana vuodesta 2000, joten olin päässyt jo kokemaan syvästi kuorolaulun voiman. Aivan toisen sävyinen kirjoitus löytyy päiväkirjastani keväältä 2020, kun kuorotoiminta siirtyi etätyökalujen varaan maassa levinneen korona-viruksen vuoksi:

”Nyt yhteislaulun tuoma välitön tunnepalkinto puuttuu, koska teknologia ei mahdollista viiveitten vuoksi yhdessä laulamista etänä. Motivaatiolähteenä ulkomaan konserttikiertuekin peruuntui, joten jäljellä on vain luottamus. Oletteko tässä vielä, vaikka tämä ei ole niin kivaa? Oletteko sitoutumisen ja välittämisen voimalla vielä mukana, vaikka koko toiminnan ydin puuttuu? Kuinka pitkän aikajänteen kestää nuorella sitoutuminen, kun toiminta ei tällä hetkellä tuota samaa mielihyvää ja näköpiirissä ei ole mitään varmaa? Käskemällä ja puristamalla tekee vain tuhoa. Ei voi kuin luottaa, kuvata tilannetta, avata mahdollisuuksia, kuunnella, olla ja katsoa, moniko jää. Näin pääsiäisen alla voisi vaikka todeta, että nyt on kuorotouhu ihan armon varassa. Kauhean syvälle sattuu nyt jokainen poisjäävä kuorolainen. Tuntuu luottamuksen menettämiseltä. Tuntuu epäonnistumiselta. Ne ovat onneksi kuitenkin vain tunteita. Kuoro on kuin oma lapsi tai ruumiinjäsen. Se on niin kiinni omassa minuudessa, että eristäytyminen tuntuu kuin joutuisi olemaan erossa pienestä lapsestaan.”
(Päiväkirja 7.4.2020.)

Kuulumisen ja yhteisyyden tunne kuorossa on elämässäni voimakkaimpien elämysten joukossa. Tunne antaa minulle voimia, lohduttaa, innostaa, eheyttää, rauhoittaa ja luo toiveikkuutta. Samankaltaisista kokemuksista toivon kuorolaisten nauttivan. Sosiaalisen eristäytymisen aikana yhteislaulusta katosi ”yhteis-” ja jäi vain laulu: teknologian laatu ei vielä riitä äänen kuljettamiseen tavalla, joka mahdollistaisi samanaikaisen laulamisen yhdessä verkkovälitteisesti. Yhteisyysulottuvuuden merkityksellisyydestä kuorotoiminnassa tuli kipeällä tavalla kouriintuntuvaa. Jatkoimme Vox Aurean kanssa harjoituksia videokonferenssisovelluksen sekä yhteistoiminnallisuuden mahdollistavan äänityssovelluksen avulla. Kolme kuorolaista lopetti harrastuksen saman tien. Virtuaalikuoroprojekti ahdisti monia, koska oman äänen kuuleminen ja kuvan näkeminen yksin arastutti. Nuorista monet ovat valinneet tietoisesti nimenomaan kuorolauluharrastuksen – äänitys tuntuu yksinlaululta. Samankaltaisia kokemuksia ovat jakaneet sosiaalisessa mediassa ja blogiteksteissään monet nuorisokuoronjohtajat ja kuorolaulajat eri puolilta maailmaa (esim. Tisi 2020).

Raivion ja Karjalaisen (2013, 17, Kuvio 3) esittämässä sosiaalisen osallisuuden kaaviossa ”belonging”-sektori sisältää kuulumisen, yhteisyyden ja sosiaalisen pääoman ulottuvuudet. Yhteislaulun rooli kaikkien näiden ulottuvuuksien rakentajana on ollut keskeinen jo ihmisten esihistoriassa, kun metsästys elinkeinona edellytti vahvoja sosiaalisia siteitä sekä luottamusta ryhmään. Laulun ja tanssin arvellaan helpottaneen yhteisyyden kokemusta, yhteistä rytmittymistä ja yhteisymmärryksen syntyä. Metsästyksessä tarvittava toisen ihmisen toiminnan ymmärtäminen,

ennakointi ja rationaalinen päätöksen teko edellyttivät myös toimivaa tunneviestintää. (Mithen 2009, 68–70.) Erityisesti konfliktitilanteisiin tai sosiaaliseen epävarmuuteen yhteinen laulu tarjoaa oivan työkalun: rehellisen signaalin, joka voidaan kokea yhdessä, mutta jonka kukin voi samanaikaisesti tulkita omiin lähtökohtiinsa sopivalla tavalla. Laulu siis tarjoaa mahdollisuuden kokea yhteyttä erimielisyyksistä huolimatta. (Cross & Woodruff 2009, 78–93.) Kuorolaulun voima yhteisyyden rakentamisessa on erityisen voimakkaasti näkynyt vaikkapa Viron itsenäistymisprosessissa tai Etelä-Afrikan murtautumisessa ulos apartheid-politiikan vallasta. Laululla voidaan merkittävällä tavalla rakentaa ihmisryhmän yhteisyyttä.

Markku T. Hyypän (2002) laaja lääketieteen tutkimus nosti kuorolaulun terveysvaikutukset laajempaan keskusteluun Suomessa 2000-luvun alkupuolella. Kuorolaulu osoittautui itsenäiseksi pitkän eliniän selittäjäksi. Erääksi vaikutusmekanismiksi arvioitiin kuorolaulun positiivinen vaikutus sosiaalisen pääoman kasvuun. Sosiaalisen pääoman käsitteellä viitataan usein verkostoihin, normeihin ja luottamukseen, jotka mahdollistavat yhteisön jäsenten toimimisen yhdessä. Sosiaalinen pääoma lisää hyvinvointia yhteiskunnassa sekä yksilön mahdollisuuksia saavuttaa päämääränsä. Sosiaalinen osallistuminen on merkittävä sosiaalisen pääomaan kartuttaja. Yksilöt oppivat ymmärtämään toisiaan, olemaan empaattisia ja kunnioittamaan keskinäistä riippuvuuttaan. Luottamus, vuorovaikutus ja informaation saavutettavuus helpottuvat. Lopulta sosiaalisella pääomalla on havaittu olevan positiivinen vaikutus elämän laatuun, terveyteen ja taloudelliseen toimeentuloon. (Hyyppä 2002; Ruuskanen 2002, 5–9.)

Pearce, Launay ja Dunbar (2015) vertasivat tutkimuksessaan kuorolaisten ja muiden harrastajien (kirjoittaminen, käsityöt) harrastuksessa kokemaa läheisyyden tuntua ja sosiaalisten siteiden syntymistä. Tulokset osoittivat, että kuorolaulu nopeuttaa sosiaalisen koheesion kokemista, joskin muissa harrastusryhmissä kokemukset saavuttivat myöhemmin vastaavan tason (Pearce ym. 2015). Kuoro voikin muodostua ihmisen arjen tärkeimmäksi sosiaaliseksi viiteryhmäksi, jonka merkitys korostuu etenkin seniori-ikäisillä (Louhivuori, Lebaka & Salminen 2005). Myös Vox Aurea -kuoron entiset laulajat ovat kuvanneet syntyneiden elinikäisten ystävyyssuhteiden ja verkostojen merkitystä elämässään (Järvinen ym. 2018; Vesalainen 2017). Yhdessä laulaminen edistää yhteisyyttä, sosiaalista koheesiota, empaattisia reaktioita ryhmäläisiä kohtaan, rakentaa ryhmän identiteettiä, ylläpitää tunnetta jaetuista tavoitteista ja toimimisesta yksikkönä, mutta tutkimuksilla ei ole pystytty yksiselitteisesti osoittamaan eroja suhteessa muihin harrastusryhmiin (ks. esim. Batt-Rawden & Andersen 2020; Livesey ym. 2012; Maury & Rickard 2018).

Parhaimmillaan nuorisokuorolla on siis toimintamuotona mahdollisuus muodostua nuoren identiteetin kasvua tukevaksi perhemäiseksi yhteisöksi, joka täyttää ryhmään kuulumisen tarpeita. Toisaalta, mikäli ryhmän rakentamiseen ei kiinnitetä tietoista huomiota, voi toimintaympäristö muodostua haavoittavaksi: kiinteässä yhteisössä voi joku kokea tulevansa suljetuksi ulos. Liiallinen ryhmän koheesion kasvattamiseen keskittyminen puolestaan saattaa myös heikentää suoritustasoa, koska kasvavan ryhmäkoheesion myötä tietoisuus omasta suoriutumistasosta tehtävän suhteen voi laskea (Rovio, Eskola, Kozub, Duda & Lintunen 2009, 430).

Kuorotoiminnassa taiteellisen tason ylläpito ja nostaminen on keskeinen sosiokulttuurisesta kontekstista (Kuvio 1) kumpuava tehtävätavoite, jota tulisi tavoitella tasapainossa sosiaalisen koheesion tavoitteen kanssa (ks. esim. Rovio ym. 2009). Tätä taiteellista tasoa määrittelevät niin festivaaliorganisaatiot, kilpailutuomaristot, koulutuksen järjestäjät, yleisö, vanhemmat,

kuorolaiset, kuoronjohtajat, avustuksia myöntävät säätiöt kuin median edustajatkin. Yksiselitteinen taiteellisen tason määritteleminen lienee mahdotonta. Esimerkiksi maailman suurimman kuorokilpailujärjestäjän, Interkulturin, seuraavissa kuoro-olympialaisissa Belgiassa 2021 arvioinnin kohteena olevan taiteellisen tason kriteereiksi määritellään sävelpuhtaus, äänen kvaliteetti, nuotinmukainen tulkinta, tyylinmukaisuus, autenttisuus ja yleinen taiteellinen vaikutelma (Interkultur 2020, 21). Monet edellä mainituista kriteereistä ovat sangen avoimia erilaisille tulkinnoille. Kuorokilpailut valmistautumisineen muodostavatkin kuorotoimintaan kokemustihentymiä (Kuvio 2), joissa saa varautua ryhmäkoheesiota ravisuttelevien voimakkaiden tunteiden käsittelyyn.

Esimerkiksi vuonna 2013 Venetsian kuorokilpailuissa tuomaristo moitti Vox Aurean tulkintaa kuoron edellisen johtajan, Pekka Kostiaisen, sävellyksestä Jaakobin pojat, sillä heidän mukaansa kuoro ei tulkinnut teosta säveltäjän tarkoituksia kunnioittaen. Palautekeskustelussa jälkeen päin eräs tuomari pahoitteli, etteivät olleet tienneet kuoron suhteesta säveltäjään. Tuolloin tapaus herätti vahvoja epäilyksiä kuorokilpailuiden mielekkyydestä, etiikasta ja verkostojen vaikutuksista tuloksiin. Kuorolaisten kanssa kokemuksen yhteinen kestäminen lopulta kuitenkin tuntui tiivistävän ryhmää ja kolmas sija otettiin lopulta tyytyväisinä vastaan. Kuorokilpailumenestys tuo usein positiivista mediajulkisuutta, mikä puolestaan luo paremmat mahdollisuudet tulevien projektien rahoitukselle ja uusien kuorolaisten motivaatiolle hakeutua harrastuksen pariin. Itse pidän vielä tärkeämpänä kilpailuiden merkitystä kuorolaisten motivaation nostajana sekä foorumeina, joissa oppia muilta, verkostoitua kansainväliseen kuoroyhteisöön ja jakaa elämyksiä. Kilpailuiden ja festivaalien yhteydessä tavallisesti kohoavat sekä kuoron taiteellinen taso että ryhmän yhteisyyden kokemus – silti suhteeni kuorokilpailuihin toimintaa arvioivina instituutioina on hyvin ristiriitainen. Kilpailuissa kohoava stressitaso ja paineen tuntu saavat lisäksi toisinaan minut pedagogina hetkellisesti turvautumaan vahvaan kontrolliin ja toimimaan osittain vastoin pidemmän tähtäimen periaatteitani. Kuorolaisten kanssa toimintatavoista, perusteista ja rajoista keskustellaan jo etukäteen, ja kokeneemmat kuorolaiset kertovat nuoremmille samalla aikaisemmista omista kokemuksistaan. Keskeinen kehityskohteeni kuitenkin on löytää sekä uusia omia toiminta- ja vuorovaikutustapoja että ryhmän rakentamisen keinoja hetkiin, joissa vaaditaan nopeata yhtäaikaista reagointia paineistetussa tilanteessa.

Vox Aureassa jokainen harjoitus aloitetaan puolen tunnin äänenmuodostustuokiolla. Äänenmuodostaja sisällyttää tuokioon myös ryhmän koheesion kasvattamiseen tähtääviä harjoituksia, jotka johdattavat kuorolaiset vuorovaikutukseen keskenään niin laulun, liikkeen kuin draamankin keinoin. Varsinaiseen kuoroharjoitukseen sisällytetään niin ikään harjoitteita, joissa vaihdetaan kokoonpanoja ja ollaan tekemisissä muidenkin kuin parhaiden kavereiden kanssa. Toisinaan harjoituksia pidetään stemmaringeissä, toisinaan kvartetteina istuen tai seisten, joskus tuplakvartetteina. Varsinkin uuden kauden alkaessa kuorolaisia rohkaistaan juttelemaan uusien tuttavuuksien kanssa, ja kuorohengen yhteisestä rakentamisesta keskustellaan jatkuvasti. Tunteita ja tuntemuksia kysellään, kuunnellaan ja rakentavaan tunneilmaisuun rohkaistaan. Kuoromatkoja varten huoltajaryhmät ja perhemajoitusparit suunnitellaan huolellisesti niin, että jokaiselle löytyisi ystävä. Kuitenkin joka vuosi on kuorolaisia, joiden on vaikea löytää paikkaansa kuorosta. Vanhoja dokumentteja, valokuvia, esitteitä ja videoita selatessa silmiin osuu monia kasvoja, joiden kohdalla koen epäonnistuneeni kuoronjohtajana. Joskus viihtymättömyyden syy on keskusteluissa löytynyt ohjelmiston vaikeustasosta tai tyylilajeista, joskus ”kasvamisesta ulos”, joskus koetusta torjunnasta

tai vaikeudesta päästä sisälle valmiisiin kaveriporukoihin. Ulossulkeminen aiheuttaa aivoissa fyysiseen kipuun verrattavaa ”sosiaalista kipua”, joten havaittu tilanne tulisi aina ottaa vakavasti (Saari 2015, 106). Kuorolaisten ja vanhempien kanssa olen käynyt lukuisia yksityisiä keskusteluita tilanteiden yhteydessä, mutta joskus kuorolainen on kadonnut yllättäen ja ilman selittäviä tekijöitä. Pidän tärkeänä, että kaikenlaisille nuorille olisi tilaa olla oma itsensä ryhmässä. Arvelen tällä olevan positiivinen vaikutus myös yleisön kokemukseen kuoron taiteellisesta tasosta, sillä yleisöpalaute sisältää usein arviointikategorioina läsnäolon, aitouden ja vapautuneisuuden.

Äänenmuodostaja tarjoaa kuoronjohtajalle mahdollisuuden ryhmädynamiikan yhteiseen kollegiaaliseen reflektointiin sekä kuorotoiminnan arviointiin muuten sangen itsenäisessä tehtävässä. Kahden aikuisen läsnäolo kuorotoiminnassa antaa kummallekin mahdollisuuden observoinnille, vertaisoppimiselle ja ajan antamiselle yksittäisille kuorolaisille. Äänenmuodostaja varaa kullekin kuorolaiselle vuosittain aikaa myös kahdenkeskiseen laulu- ja keskustelutuokioon kuoroharjoitusten aikana. Tällöin kukin kuorolainen pääsee rauhassa esittämään oman lauluäänen kehittymiseen liittyviä kysymyksiä, mutta myös kertomaan kaverisuhteistaan ja viihtymisestään kuorossa. Tavoitteena on sekä kuorolaisen itsenäinen vastuunotto oman äänensä kehittämisestä, äänenkäytön kehittymisen tukeminen että henkilökohtainen kohtaaminen, turvallisuuden tunteen lisääminen ja ryhmän rakentamisessa hyödynnettävän tiedon saaminen.

Kuorotoiminnan mahdollisuuksien ymmärtäminen yhteisyyden, kuulumisen ja sosiaalisen pääoman lisääjänä innostaa kuoronjohtajana pohtimaan myös musiikillisia valintoja tästä näkökulmasta. Vox Aurealla on tietty vakio-ohjelmisto, joka on muodostunut osaksi kuoron identiteettiä ja rituaaleja. Kuorolaiset vuosikymmenten takaa tuntevat samat sävelmät ja voivat liittyä yhteiseen lauluun omien muistojensa ja tunnesisältöjensä kera. (Ks. esim. Cross & Woodruff 2009, 78–93; Karlsen 2011, 116.) Esimerkiksi kuoron lähtiessä ulkomaan matkalle tai palatessa kotiin lauletaan jäähyväisiksi Kari Ala-Pölläsen omana johtoaikanaan sovittama ”Somewhere over the Rainbow”. Joulukonsertin tulee alkaa virrellä ”Tulemme Jeesus pienoises” ja lopussa täytyy kajahtaa Adamin säveltämä ”Oi jouluyö” tai yleisö sekä kuorolaiset kautta aikain pettyvät. Pekka Kostiaisen säveltämässä ”Lorulaileessa” kaksi lapsiryhmää kinastelee keskenään, ja samalla päästään kuorolaisten kanssa käsittelemään myös poliittisia erimielisyyksiä sekä niiden sijoittumista suhteessa ihmisyyteen. Sosiaalisen median suhdetta identiteetin rakentamiseen ja yhteisöllisyyteen sivutaan valmistaessa ”Like me” -kappaletta ja yksinäisyyden sekä yhteyden problematiikkaa pohditaan ”About People and Loneliness” -sarjan harjoituksissa. Kesäkuussa 2019 kantaesitetty Eric Tuanin sävellys ”Crossings” saattoi kuorolaiset pakolaisuuden ja maahanmuuton aihepiireihin. Sävelmät antavat mahdollisuuden käsitellä yhteisyyttä ja kuulumista suhteessa omaan identiteettiin sekä kognitiivisesti, emotionaalisesti, kehollisesti että vielä lisäksi yhteisönä – yhdessä laulaen (ks. esim. DeNora 1999, 34–35, 49; Karlsen & Westerlund 2010, 232).

Nuorisokuorossa sosiaalisen pääoman kasvattaminen ulottuu myös kuorolaisten perheisiin. Vox Aurealla on takanaan tukiyhdistys, Vox Aurean Tuki ry, joka muodostuu kuorolaisten vanhemmista. Yhdistystoimintaan osallistumisen on todettu lisäävän solidaarisuutta, yhteistyötaitoja ja demokraattisia asenteita. Näillä on merkitystä myös toisia ihmisiä kohtaan koetun luottamuksen kannalta. (Putnam 1993.) Matkat ja erilaiset projektit vaativat tuekseen aktiivisen vanhempien verkoston. Yhteistyöstä on syntynyt pitkäaikaisia ystävyyssuhteita ja muiden muassa Vox Mamas -äitikuoro sekä isien soitinyhtye. Kuorolaisten pikkusisaruksista monet

laulavat Muskarikuorossa (3–5-vuotiaat), NollaKakkoset-kuorossa (6–8-vuotiaat) tai KolmeKuutoset-kuorossa (9–12-vuotiaat). Vox Aurean kuoroperhe liittyy osaksi laajempaa keskisuomalaisten kuorojen yhteistyöverkostoa ja lopulta maailmanlaajuiseen lapsi- ja nuorisokuorojen verkostoon (Kuvio 1). Kansainväliset suhteet ovat madaltaneet monella entisellä kuorolaisella kynnystä lähteä ulkomaille opiskelemaan tai töihin. (Järvinen ym. 2018; Vesalainen 2017.) Toivon, että kuorosta voisi saada mukaansa tunteen kuulumisesta maailmaan, yhteydestä monenlaisiin ihmisiin.

”Having”: hyvinvoinnin, turvallisuuden ja kulttuurisen pääoman näkökulma kuoropedagogiikassa

Yhdessä laulamisen terveysvaikutuksia on tutkittu toisaalta sosiaalisen pääoman näkökulmasta (esim. Bygren ym. 1996; Hyyppä 2002; Pearce ym. 2015), toisaalta aivotoiminnan, fysiologisten muutosten ja psyykkisen työskentelyn näkökulmasta (esim. Fancourt & Perkins 2018; Kreutz ym. 2004; Vickhoff ym. 2013.). Monissa kuorolaulun hyvinvointivaikutustutkimuksissa kuitenkin kaikki näistä ulottuvuuksista yhdistyvät (esim. Batt-Rawden & Andersen 2020; Bullack, Gass, Nater & Kreutz 2018; Livesey ym. 2012; Moss, Lynch & O’Donoghue 2018). Esimerkiksi Kreutz ym. (2004) havaitsivat tutkimuksessaan kuorolaulajien mielialan kohenevan ja syljestä mitattujen immunoglobuliini a-vasta-aineiden lisääntyvän harjoituksen aikana. Sen sijaan kuoroharjoitusten kuuntelijoiden stressihormoni kortisolin taso kyllä laski, mutta niin mielialakin. Bullack, Gass, Nater ja Kreutz (2018) eivät löytäneet merkittäviä muutoksia kuorolaulajien alfa-amylaasin ja kortisolin mittauksissa laulusta pidättäytyneeseen verrokkiryhmään verrattuna, mutta positiiviset tunteet laulajilla lisääntyivät, negatiiviset vähenivät ja yhteenkuuluvuus lisääntyi lievästi jo lyhyen mittausjakson aikana. Positiivisia mielialavaikutuksia löysivät myös Fancourt ja Perkins (2018) kyselytutkimuksessaan, jonka tuloksena he totesivat lauluryhmätoiminnan nopeuttavan äitien toipumista synnytyksen jälkeisestä masennuksesta.

Fancourt, Aufegger ja Williamon (2015) erottivat tutkimuksessaan matalan stressitason esiintymisen (kenraaliharjoitus ilman yleisöä) korkean stressitason kuoroesityksestä (konsertti yleisölle) ja totesivat mittauksissa sekä kortisoli- että kortisonitasojen laskevan yleisöttömässä lauluesityksessä, mutta nousevan selvästi konsertissa. Moss, Lynch ja O’Donoghue (2018) keräsivät aineistonsa 1779 kuorolaulajalta eri puolilta maailmaa. Aineiston kuorolaiset raportoivat itse saaneensa kuorolaulusta apua verenpainevaivoihin, lihasjännitykseen, kipuun ja eritoten hengityselinsairauksiin, kuten astmaan tai yleisesti hengityksen vahvistamiseen sekä ahdistukseen ja mielialaoireisiin. Vastaajat korostivat myös sosiaalisen yhteenkuuluvuuden, kognitiivisen stimulaation ja hengellisten kokemusten merkitystä. Tuloksia ei todennettu mittauksin, vaan ne perustuivat kuorolaisten omaan ilmoitukseen. (Emt. 164–165.) Batt-Rawden ja Andersen (2020, 143) saivat naiskuorolaulajia koskevassa kyselytutkimuksessaan vastaavia tuloksia: laulajat raportoivat kokeneensa kuorolaulun positiivisia vaikutuksia hengitykseen, muistiin, rentoutumiseen, kivun lievitykseen, energiatasojen säätelyyn, mielialaan, ahdistuksen vähenemiseen, tietoisuuden lisääntymiseen itsestä ja yhteyden kokemiseen. Kattavaa tietoa havaittuihin hyvinvointivaikutuksiin johtavista tekijöistä ei ole saatu.

Laulaessaan ihminen joutuu kontrolloimaan hengitystään: uloshengitys aktivoi vagus-hermon, joka hidastaa sydämen lyöntiä, kun sisäänhengitys puolestaan kiihdyttää sykettä (Baer, Smith, Hopkins, Krietemeyer & Toney 2006, 27–45). Laulaminen edellyttää pitkää, hallittua uloshengitystä ja rentoa, tehokasta sisäänhengitystä. Osa kuorolaulun stressiä lievittävistä vaikutuksista saattaakin perustua juuri hengityksen säätelyyn – joskin vaikutusmekanismeja ei ole vielä pystytty selvittämään kattavasti (ks. esim. Ruud 2013, 8). Kuoroharjoituksessa hengittämisen hallinnan taitoihin voisikin olla hyvä kiinnittää huomiota lauluäänen laadun ohella myös yleisen hyvinvoinnin näkökulmasta. Äänenmuodostustuokioihin hengitysharjoitukset liittyvät elementillisesti, mutta on tärkeää ohjata myös teosten harjoituttamisvaiheessa kuorolaisten hengitystekniikkaa ja pohtia yhdessä hengityspaikkoja. Ryhmässä ylimääräinen paine mukauttaa oma hengitys toisten rytmiin voi johtaa myös vahingollisiin äänenkäyttötapoihin. Uskon, että kuoroharjoituksessa saavutettu hyvä, energinen olo ja stressin helpottaminen voisivat parhaimmillaan sekä kohentaa terveyttä että parantaa taiteellisen kuorotyöskentelyn tehokkuutta.

Laulutoiminnan positiivisia tunteita lisäävä ja fysiologiaa rentouttava vaikutus (esim. Fancourt ym. 2015; Kreutz ym. 2004) voi toimia perusteena myös sille, että kuoroharjoituksen toteuttamisessa kannattaa kuorolaisille antaa mahdollisimman paljon aikaa nimenomaan laulamiseen toisten seuraamisen ja ohjeitten kuuntelun sijaan. ”Laulamaan oppii laulamalla”, neuvoi Pekka Kostiainen jo Vox Aureassa työskentelyni alkutaipaleella. Esimerkiksi tutkimustulos, jonka mukaan kuoroharjoituksen kuuntelijan mieliala laskee (Kreutz ym. 2004) tukee osaltaan harjoitusten suunnittelemista siten, että kuorolaiset pääsevät laulamaan mahdollisimman paljon. Kuitenkin harjoitusajan keskittäminen laulamiseen saattaa olla pois yhteiseen päätöksentekoon ja keskusteluun käytetystä ajasta, mikä toisinaan muodostaa ristiriidan suhteessa kuorolaisten toimijuuden tavoitteluun (Kuvio 3). Tieto kortisolitasojen vahvasta nousemisesta kuorokonserttien yhteydessä (Fancourt ym. 2015) kannustaa puolestaan etsimään sopivia rentoutusharjoituksia juuri ennen esiintymisiä. Keskittymispiiri ennen konsertteja on toki jo vuosikymmeniä vanha perinne Vox Aurea -kuorossa, ja ainakin sen poisjättämisellä olemme havainneet olevan negatiivinen vaikutus kuoron taiteelliseen suoriutumiseen konsertissa.

Hyyppä (2002) nostaa tutkimuksessaan esille kuorolaulun itsenäisenä selittävänä tekijänä pitkän elinajan odotuksessa. Kuorolaulua harrastavat seniorit kuvaavatkin itse kokevansa terveytensä paremmaksi kuin toiset kulttuuria ja liikuntaa aktiivisesti harrastavat saman ikäryhmän edustajat (Johnson, Louhivuori & Siljander 2017). Musiikkitoiminnan on todettu vaikuttavan muun muassa aivojen kehitykseen ja muovautuvuuteen, kognitiivisten, kielellisten ja motoristen taitojen kehitykseen, keskittymiskykyyn, mielialaan ja elämän laatuun. Musiikin avulla on myös kuntoutettu esimerkiksi lukemisen häiriöistä, neurologisista sairauksista, kehitysvammasta tai Parkinsonin taudista kärsiviä. (Sihvonen, Särkämö, Leo, Tervaniemi, Altenmüller & Soinila 2017, 648–658; Tervaniemi 2017.) Havaittujen terveysvaikutusten dynamiikka vaatii vielä runsaasti lisätutkimusta, mutta niiden ilmenemistä kuoronjohtaja voi todennäköisesti tukea tietoisilla valinnoilla. Varsinaisen laulutoiminnan ohella merkittäviä tekijöitä näistä näkökulmista kuvittelisin olevan vaikkapa ohjelmistovalinnat, toiminnan haastavuus, ryhmän rakentaminen, tekstien käsitteleminen ja turvallisen, hyväksyvän ilmapiirin luominen – kuorolaisten tarpeiden kuunteleminen ja kysymysten kysyminen.

Tunteiden hallinnan taitoja on jo pitkään pidetty merkittävinä myös ihmisen fyysisen terveyden näkökulmasta (ks. esim. Kauhanen 1993). Saarikallio (2007) ja DeNora (1999, 40–41) puolestaan kuvaavat tutkimustensa tuloksissa nimenomaan musiikin mahdollisuuksia tunteiden hallinnan, tunnistamisen ja käsittelyn työkaluna. Vox Aurean harjoituksissa olen pyrkinyt tunnetyöskentelyn tuomiseen tietoiselle tasolle laulun sekä keskustelun avulla, mutta lisäksi käytämme runsaasti draamaa työskentelytapana. Lauluun liitetyn draaman keinoin houkutellaan tunneilmaisuun etenkin rohkeutta ja omakohtaisuutta. Toisaalta draaman käyttö edellyttää myös tunteiden hallinnan oppimista, jotta laulun sekä musiikillisen ilmaisun laatu ei kärsi hallitsemattomista tunteista. Tunteiden monipuolisella käsittelyllä toivon olevan positiivinen vaikutus myös taiteelliseen tasoon. Kun laulun tunnesisältö on erityisen raskas, kuten vaikkapa Eric Tuanin pakolaisuutta käsittelevässä ja autenttisia tekstejä sisältävässä teoksessa ”Crossings”, olen vaikean kysymyksen äärellä: kuinka paljon ja mitä ulottuvuuksia tekstistä yhteisesti avataan, kun laulajat ovat iältään 11–19-vuotiaita ja osa heistä erittäin herkkiä? Tai kuinka on mahdollista huomata 56 laulajan joukosta jokaisen kokemus tai mahdollinen ahdistus tunnesisällöltään voimakkaan sävelmän äärellä? Kuinka paljon puolestaan minun on kuoronjohtajana hyvä paljastaa itsestäni, haavoittuvuudestani ja omista tunteistani, jotta pysyisin samalla turvallisena aikuisena?

Äänenkäyttötaidot ovat jo itsessään pääoma, josta on hyötyä työmarkkinoilla laaja-alaisesti. Musiikilliset taidot ja erilaisten musiikkikulttuurien tuntemus puolestaan voidaan lukea kulttuuriseksi pääomaksi (Bourdieu 1989, 17). Musiikki on luonteva väline kulttuuristen rajojen ylittämiseen ja yhteisymmärryksen rakentamiseen (Moisala & Antikainen 1995). Jos laulu ymmärretään emootioiden viestintävälineenä (Burling 2007, 127–128; Mithen 2009, 68–70), voidaan jopa ajatella, että lauluihin on säilöttynä jonkin tietyn ihmisryhmän tunnemaailmaa. Musiikin kautta voi saavuttaa aavistuksen alueen tai aikakauden kokemuksista, tunteista, arvoista ja arvostuksista. Varmasti käytetyimpiä teemoja kuorofestivaaleilla onkin rauhan ja yhteisymmärryksen rakentaminen ihmisten välillä. Erilaisten musiikillisten kielten ja ilmaisumuotojen ymmärtäminen on pääomaa, jota voi hyödyntää kansainvälisessä yhteistyössä yhteyden ja tasa-arvon rakentajana. Yhteismusisointia onkin käytetty työkaluna ihmisryhmien välisissä konfliktitilanteissa ja näiden ehkäisyssä eri puolilla maailmaa (esim. Marsh 2019).

Vox Aurea -kuoron laulajat ovat innokkaasti tutustuneet monipuolisesti sekä maantieteellisiin että historiallisiin musiikkikulttuureihin. Ulkomailla kuorolaisten on ollut helppoa tutustua toisen maan kuorolaisiin yhteisten laulujen avulla ja samalla on voitu pohtia, mitä suomalaiset laulut kertovat meistä. Itsen ja toisen syvempi ymmärtäminen myös yhteisen laulun kautta on ehkä osaltaan rakentamassa turvallisempaa maailmaa (ks. esim. Marsh 2019, 312–313). Kansainvälisten yhteistyöprojektien tiimoilta yhteistyö tiivistyy myös Tukiyhdistyksen ja muiden vanhempien kanssa (vrt. Kuvio 1). Matkat ovat kokemustihentymiä (vrt. Kuvio 2), jotka sisältävät lukemattoman määrän työtunteja, pohdintaa ja intensiivisiä tunteita. Rahankeruuta matkoja varten tehdään talkootyönä, ja silloin on ratkaistavana esimerkiksi, otanko varainkeruutarkoituksessa esiintymisiä vastaan, vaikka kuorolaisilla olisi koulussa koeviikko ja yleinen jaksamistilanne heikko – tai onko arvioni jaksamisesta edes oikea ja mihin se perustuu? Kuinka paljon ajankäyttöä kuorolaiselta voi edellyttää ja missä vaiheessa sisäinen motivaatio romahtaa? Mitä voi matkan lähestyessä pitää ”hyvänä syynä” jäädä harjoituksista pois, jotta kuorolaiset kokisivat tulevansa oikeudenmukaisesti kohdelluiksi? Kuinka sanoitan kuorolaisille kohtaamani vaikeudet kansainvälisessä yhteistyössä? Kuinka luodaan matkahuoltajien kanssa yhtenäinen käsitys toimintaperiaatteista, kun suurella

osalla ei ole aikaisempaa kokemusta kuoromatkoista? Tai jos matkan aikana syntyy ristiriitatilanne kuorohuoltajan ja kuorolaisen välille, kumman puolelle asetun: luoko aikuisten yhtenäinen linja turvallisuuden tuntua vai luottamus siihen, että kuoronjohtaja on joka tilanteessa kuorolaisen puolella? Sitoudummeko isäntämaan toimintakulttuuriin silloinkin, kun se sotii kuorolaisen arvoja vastaan? Valinnoissa onnistuminen voi rakentaa luottamusta ja turvallisuutta, mutta epäonnistuminen pahimmillaan saa kuorolaisen lopettamaan harrastuksensa ja jättää käsiteltävän tunnetaakan.

Oheiseen kuvioon (Kuvio 4) olen tiivistänyt tässä artikkelissa esitetyt keskeisimmät elementit, joilla kuoronjohtajana pyrin toisaalta vahvistamaan kuorolaisten sosiaalista osallisuutta, toisaalta pitämään taiteellisen tason mahdollisimman korkeana. Elementit olen jäsentänyt Raivion ja Karjalaisen (2013, 17, Kuvio 3) esittämän osallisuuden osatekijöitä kuvaavan kaavion pohjalle. Jäsennyksen tavoite ei ole yleispätevä esitys, vaan esimerkki yhden nuorisokuoronjohtajan tavasta soveltaa tutkimustietoa työssään.

KUVIO 4: Osallisuuden vahvistamiseen pyrkivä kuoropedagogiikka

Päätäntö

Kuorotoiminnan lähitulevaisuus näyttää sosiaalisen eristäytymisen aikana hyvin erilaiselta kuin aikaisemmin. Pinnalla julkisessa keskustelussa eivät juuri nyt ole kuorolaulun terveysvaikutukset, vaan päinvastoin kuorotoiminta koetaan kansainvälisesti korona-viruksen leviämistä kiihdyttävänä riskitoimintana, koska laulaminen tuottaa tehokkaasti aerosoleja laajalle alalle. (Ks. esim. Connolly 2020; Nelson 2020; Spahn & Richter 2020.) Nuorisokuorotoiminta voi kuitenkin parhaimmillaan luoda osallisuutta merkittävällä tavalla, kuten aiemmin tässä artikkelissa esitellyt tutkimukset osoittavat. Kuorossa syntyy elinikäisiä ystävyyssuhteita, verkostoja, ymmärrystä, kokemusten ja

tunteiden jakamista. Stressi helpottuu, kognitiiviset ja tunnetaidot kasvavat, psyykkiset rakenteet vahvistuvat, itsetuntemus ja auttamishalukkuus lisääntyvät. Kuoronjohtajalla on mahdollisuus pedagogisilla valinnoillaan tukea kuorolaisten toimijuutta, valtaistumista, yhteisyyttä, verkostoitumista, hyvinvointia sekä turvallisuuden tunnetta. Aktiivinen, motivoitunut, hyvinvoiva kuorolainen puolestaan todennäköisemmin tukee yhteistä tavoitetta taiteellisen laadun saavuttamisesta. Kuorotoiminnan mahdollisuudet nuorten hyvinvoinnin lisäämisessä avaavat motivoivia näköaloja ja innostavat pohtimaan käytännön pedagogisia ratkaisuja, joilla vahvistaa positiivisia vaikutuksia.

Työssäni olen kokenut lukuisia epäonnistumisia, tuskastumisia sekä neuvottomuuden hetkiä, ja varmasti näitä tulee aina olemaan, mutta selkeä, perusteltu päämäärä auttaa eteenpäin. Riskinä on jatkuvasti oikeuttaa itselleen osallisuuteen tähtäävien tavoitteiden vastainen toiminta vetoamalla kiireeseen, muun organisoinnin heikkouksiin tai yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin arvostuksiin sekä niiden puutteeseen. Kuoronjohtajana koen usein olevani kuin jonglööri: suuri määrä ”palloja”, kuorolaisia, yhteistyötahoja, organisoitavia yksityiskohtia ja projekteja pitäisi saada liikkumaan saumattomasti samassa rytmissä samaan suuntaan (Kuvio 1 ja 2). Elementillisesti joustavuuteen taipuvan suunnittelun merkitys on valtava. Suunnittelussa ja organisoinnissa helpotusta tuo jo tietoisuus mahdollisuudesta kohentaa kuoron taiteellista tasoa samansuuntaisesti osallisuuteen tähtäävien pedagogisten valintojen kanssa.

Tässä artikkelissa olen autoetnografisen otteen avulla pyrkinyt reflektoimaan omaa kuoronjohtotyötäni suhteessa tutkimustuloksiin, muihin sosiokulttuurisen kontekstin tekijöihin (Kuvio 1) sekä kuorotoiminnan kokemustihentymiin (Kuvio 2) ja avaamaan näin ikkunan siihen todellisuuteen, jossa kuoronjohtaja soveltaa tutkimustietoa. Autoetnografisen tutkimuksen voidaan katsoa saavuttaneen tavoitteensa, mikäli se johtaa tutkimuksen tekijän ymmärtämään ja kehittämään käytänteitään syvemmin ja samalla kannustaa lukijaa reflektoimaan omia toimintatapojaan. Tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa korostuu tutkijan avoimuus ja esimerkiksi omien lähtökohtien esitteleminen ja tunteitten kuvaaminen. Tällöin lukijalla on mahdollisuus suhteuttaa lukemansa omiin kokemuksiinsa ja arvioida tutkijan aitoutta. (Farrell ym. 2015, 974, 979.) Olen tässä artikkelissa kuvannut sekä kasvuani kuoronjohtajana että tuonut julkisiksi myös eri tilanteisiin liittyviä tunteita. Objektiivisuuden sijaan olen tähdännyt hallittuun subjektiivisuuteen, sillä uskon tässä tapauksessa tutkijapersoonan näkyväksi tekemisen lisäävän luotettavuutta ja helpottavan sovellettavuutta verrattuna objektiivisuuteen pyrkivään persoonan piilottavaan ilmaisuun (ks. esim. Holman-Jones ym. 2016, 33). Muistin tarkistajana ja peilausapuna pohdinnassani olen käyttänyt laajaa arkistomateriaalia, josta olen poiminut havainnollistavia lainauksia tähän raporttiin (ks. esim. Chang ym. 2012, 75).

Opetuskäytänteitä koskevassa tutkimuksessa on jo aikaisemmin havaittu mahdollinen ristiriita sen välillä, miten opettajat sanovat toimivansa ja miten todellisuudessa toimivat. Toisaalta, mikäli opettajan havaitaan idealisoivan omaa toimintaansa, voi sekin tuottaa uutta ymmärrystä aihepiiristä. (Björk & Juntunen 2019, 80.) Olen vakuuttunut, että ajatteluni ja tekoni sekä toisten ihmisten tulkinnat toiminnastani eivät ole aina yhdenmukaiset, vaikka siihen pyrin. Tämä tutkimus kuitenkin on luonteeltaan tulkitseva ja korostaa todellisuuden subjektiivista puolta (ks. esim. Farrell ym. 2015, 974–975), joten merkittävämpää on ajatusprosessien, arvojen ja uskomusten rehellinen tuominen näkyviksi kuin sanojen ja tekojen absoluuttinen suhde. Olen pyrkinyt

mahdollisimman avoimesti tuomaan esille havaitsemiani ristiriitoja oman ajatteluni ja toimintani välillä sekä kuvaamaan ratkaisuihin vaikuttaneita sosiokulttuurisia tekijöitä. Vox Aurean toiminnan todellisuudesta voi lukija halutessaan lisäksi täydentää käsitystään esitetyn kirjallisuuden ohella myös tutustumalla esimerkiksi kuoron Youtube-kanavalta löytyviin videoihin. Tulevaisuudessa olisi joka tapauksessa mielenkiintoista selvittää kuorolaisten näkökulmia kuorotoiminnan ja osallisuuden kokemuksen väliseen suhteeseen sekä erilaisten toimintatapojen vaikutusta kokemusten muodostumiselle. Kiinnostavaa olisi myös verrata jäsennystä toisten nuorisokuoronjohtajien kokemuksiin tai toisille harrastusaloille.

Vox Aurea -kuorossa käytetään käsitettä ”Vox-ihme”, jolla tarkoitetaan ryhmän venymistä tavoitteiden saavuttamisessa vielä paljon pidemmälle kuin kukaan osasi kuvitella. Kaikkia osallisuuden osatekijöitä on silloin rakennettu ryhmässä vahvaan suuntaan, seuraus tuntuu kuoron keskinäisenä lämpimänä luottamuksena itseen sekä muihin ja se on kuultavissa soivana, yleisöä koskettavana musiikkina.

Lähteet

Ahonen, K. 2004. Johdatus musiikin oppimiseen. Helsinki: Finn Lectura.

Alho, T. 2020. Persoonallinen ajattelu päättelyssä ja päätöksenteossa. Vaasan yliopisto. Väitöskirja.

Allardt, E. 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Helsinki: WSOY.

Apfelstadt, H. 1997. Applying Leadership Models in Teaching Choral Conductors. The Choral Journal 37, 8, 23–30.

Austin, J. & Hickey, A. 2007. Autoethnography and teacher development. International Journal of Interdisciplinary Social sciences 2, 2, 369–378.

Autio, H. 16.7.2008. Kuorossa monesta tulee yksi. Vox Aurean tulevalle johtajalle kuorolaulu on elämää suurempi kokemus. Keskisuomalainen.

Baer, R. A., Smith, G. T., Hopkins, J., Krietemeyer, J. & Toney, L. 2006. Using self-report assessment methods to explore facets of mindfulness. Assessment, 13, 1, 27–45.

Bandura, A. 1997. Self-efficacy. The Exercise of Control. New York: W. H. Freeman & Company.

Bartle, J. A. 2003. Sound Advice: Becoming a Better Children’s Choir Conductor. USA: Oxford University Press.

Batt-Rawden, K. & Andersen, S. 2020. ‘Singing has empowered, enchanted and enthralled me’-choirs for wellbeing? Health Promotion International 35, 1, 140–150.

Batt-Rawden, K. & DeNora, T. 2005. Music and informal learning in everyday life. Music Education Research 7, 3, 289–304.

Beck, R. J., Cesario, T. C., Yousefi, A., & Enamoto, H. 2000. Choral singing, performance perception, and immune system changes in salivary immunoglobulin A and cortisol. Music Perception 18, 1, 87–106.

Björk, C. & Juntunen, M-L. 2019. Ethical Considerations in Conducting Research about Music Teaching in Primary Schools. European Journal of Philosophy in Arts Education, 4, 2, 61–110.

Bourdieu, P. 1986. The Forms of Capital. Teoksessa I. Szeman & T. Kaposy. (toim.) 2011. Cultural Theory – an Anthology. USA: Wiley-Blackwell, 81-94.

Bourdieu, P. 1989. Social Space and Symbolic Power. Sociological Theory 7, 1, 14−25.

Boyle, M. & Parry, K. 2007. Telling the Whole Story: The Case for Organizational Autoethnography. Culture and Organization 13, 3, 185–190.

Bullack, A., Gass, C., Nater, U. M. & Kreutz, G. 2018. Psychobiological Effects of Choral Singing on Affective State, Social Connectedness, and Stress: Influences of Singing Activity and Time Course. Frontiers in Behavioral Neuroscience 12, 223.

Burling, R. 2007. The talking ape. How language evolved. Studies in the evolution of language 5.

Bygren, L. O., Konlaan, B. B., & Johansson, S. E. 1996. Attendance at cultural events, reading books or periodicals, and making music or singing in a choir as determinants for survival: Swedish interview survey of living conditions. British Medical Journal 313, 7072, 1577–1580.

Cathro, M. & Devine, A. 2013. Music therapy and social inclusion. Mental Health Practice 16, 1, 33–36.

Chang, H., Ngunjiri, F. W., Hernandez, K-A. C. 2012. Collaborative Autoethnography. Lontoo: Routledge.

Connolly, K. 29.4.2020. Germany to set out rules for religious services including singing ban. The Guardian. Haettu osoitteesta https://www.theguardian.com/world/2020/apr/29/germany-to-set-out-rules-for-religious-services-including-singing-ban

Cross, I. & Woodruff, G.E. 2009. Music as a communicative medium. Teoksessa R. Botha & C. Knight (toim.) The prehistory of language. Oxford: Oxford University Press, 113-144.

Csikszentmihalyi, M. & Larson, R. 1984. Being adolescent. Conflict and growth in the teenage years. USA: Basic Books.

DeNora, T. 1999. Music as a technology of the self. Poetics, 27, 31–56.

Durrant, C. 2017. Choral Conducting: Philosophy and Practice. New York: Routledge.

Eerola, T., Vuoskoski, J. & Kautiainen, H. 2016. Being moved by unfamiliar sad music is associated with high empathy. Frontiers in psychology 7, 1176.

Ellis, C. 2016. Carrying the Torch for Autoethnography. Teoksessa S. Holman Jones, T. Adams & C. Ellis (toim.) Handbook of Autoethnography. New York: Routledge, 9-12.

Erkkilä, T. 2013. Pedagogiikka Tapiolan kuorossa ja Kari Ala-Pöllänen yhteistoiminnallisena lapsikuoronjohtajana. Oulun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Väitöskirja.

Fancourt, D., Aufegger, L. & Williamon, A. 2015. Low-stress and high-stress singing have contrasting effects on glucocorticoid response. Frontiers in Psychology 6, 1242.

Fancourt, D. & Perkins, R. 2018. Effect of singing interventions on symptoms of postnatal depression: Three-arm randomised controlled trial. The British Journal of Psychiatry 212, 2, 119–121.

Farrell, L., Bourgeois-Law, G., Regehr, G. & Ajjawi, R. 2015. Autoethnography: introducing 'I' into medical education research. Medical Education 49, 974–982.

Haanpää, L. & Salasuo, M. 2019. Alkusanat: Harrastustakuuselvitys Nuorisotutkimusverkoston osaamiskeskuksen tehtävänä. Teoksessa: L. Haanpää (toim.) Harrastustakuu: yhdenvertaisuuden asialla. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 8-11.

Hitlin, S., Glen, H. Elder and Jr. 2007. Time, Self, and the Curiously Abstract Concept of Agency. Sociological Theory 25, 2, 170–191.

Holman Jones, S., Adams, T. & Ellis, C. 2016. Coming to Know Autoethnography as More than a Method. Teoksessa S. Holman Jones, T. Adams & C. Ellis (toim.) Handbook of Autoethnography. New York: Routledge, 17-49.

Hoffart, D. 2017. Innovation and Empowerment: Transformational Leadership and Ubuntu in the Youth Choir. University of Calgary. Väitöskirja.

Honkasalo, M-L., Ketokivi, K. & Leppo, A. 2014. Moniselitteinen ja hämärä toimijuus. Sosiologia 51, 4, 365–372.

Huf, C. & Raggl, A. 2017. The normativity of the helping child – meta-ethnographic perspectives on individualised learning in age-mixed classrooms. Ethnography and Education 12, 2, 165–177.

Hyyppä, M. T. 2002. Kuorossa elämä pitenee. Sosiaalinen pääoma ja terveys. Teoksessa P. Ruuskanen (toim.) Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille. Jyväskylä: PS-kustannus, 28-59.

Hämeenaho, P. & Koskinen-Koivisto, E. 2014. Etnografian ulottuvuudet ja mahdollisuudet. Teoksessa P. Hämeenaho & E. Koskinen-Koivisto (toim.) Moniulotteinen etnografia. Helsinki: Ethnos ry, 7-32.

Interkultur. 11.5.2020. World Choir Games. Flanders 2021. Competition Information. Haettu osoitteesta https://www.interkultur.com/events/world-choir-games/flanders-2021/

Isola, A-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. 2017. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Johnson, J. K., Louhivuori, J. & Siljander, E. 2017. Comparison of well-being of older adult choir singers and the general population in Finland: A case-control study. Musicae Scientiae 21, 2, 178–194.

Järvinen, P., Kuitunen, L., Salminen, S., Kosonen, P., Leppänen, E. & Manner, M. 2018. Vox Aurea 50 vuotta. Yhteinen laulumme. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

Karlsen, S. & Westerlund, H. 2010. Immigrant students' development of musical agency – exploring democracy in music education. British Journal of Music Education 27, 3, 225–239.

Karlsen, S. 2011. Using musical agency as a lens: Researching music education from the angle of experience. Research Studies in Music Education 33, 2, 107–121.

Karlsen, S. 2014. Exploring democracy: Nordic music teachers' approaches to the development of immigrant students' musical agency. International Journal of Music Education 32, 4, 422–436.

Kauppinen, M., Aarto-Pesonen, L. & Kostiainen, E. 2020. Uudistuvaan opettajuuteen kasvu – ilmiölähtöinen oppiminen yksilön ja ryhmän prosesseina. Teoksessa M. Tarnanen & E. Kostiainen (toim.) Ilmiömäistä! Ilmiölähtöinen lähestymistapa uudistamassa opettajuutta ja oppimista. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 100-122.

Kauhanen, J. 1993. Dealing with emotions and health: a population study of alexithymia in middle-aged men. Kuopion yliopisto. Väitöskirja.

Kelchtermans, G. 2009. Who I am in how I teach is the message: self-understanding, vulnerability and reflection. Teachers and Teaching: Theory and Practice 15, 2, 257–272.

Kreutz, G., Bongard, S., Rohrmann, S., Hodapp, V. & Grebe, D. 2004. Effects of choir singing or listening on secretory immunoglobulin A, cortisol, and emotional state. Journal of Behavioral Medicine 27, 6, 623–635.

Kristiansen, M. H. 2014. Agency as an Empirical Concept. An Assessment of Theory and Operationalization. Netherlands Interdisciplinary Demographic Institute. Working Paper no. 2014/9. Haettu osoitteesta https://www.nidi.nl/shared/content/output/papers/nidi-wp-2014-09.pdf

Leemann, L., Kuusio, H. & Hämäläinen, R.-M. 2015. Sosiaalinen osallisuus. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Haettu osoitteesta www.thl.fi/sokra.

Lehtonen, K., Juvonen, A. & Ruismäki, H. 2016. Musiikkirajoitteisuus sukupolvien välisenä siirtotaakkana. Musiikkikasvatus / The Finnish Journal of Music Education 19, 1, 29–42.

Lindgren, M., Bergman, Å. & Sæther, E. 2016. The construction of social inclusion through music education: Two Swedish ethnographic studies of the El Sistema programme. Nordic Research in Music Education. Yearbook 17, 65–81.

Livesey, L., Morrison, I., Clift, S. & Camic, P. 2012. Benefits of choral singing for social and mental wellbeing: qualitative findings from a cross-national survey of choir members. Journal of Public Mental Health 11, 1, 10–26.

Louhivuori, J., Salminen, V-M. & Lebaka, E. 2005. Singing together: A crosscultural approach to the meaning of choirs as a community. Teoksessa P. Campbell, J. Drummond, P. Dunbar-Hall, K. Howard, H. Schippers, & T. Wiggins (toim.) Cultural Diversity in Music Education. Directions and challenges for the 21st century. Brisbane: Australian Academic Press.

Marsh, K. 2019. Music as dialogic space in the promotion of peace, empathy and social inclusion. International journal of community music 12, 3, 301–316.

Maury, S. & Rickard, N. 2018. A Comparison of the Effects of Short-term Singing, Exercise, and Discussion Group Activities on the Emotional State and Social Connectedness of Older Australians. Music & Science 1, 1–18.

Mithen, S. 2009. Holistic communication and the co-evolution of language and music: resurrecting an old idea. Teoksessa R. Botha & C. Knight (toim.) The prehistory of language. Oxford: Oxford University Press, 58-76.

Moisala, P. M. & Antikainen, P. 1995. Musiikkitunteja maailmalta. Monikulttuurisia kohtaamisia. Helsinki: Sibelius-Akatemia.

Moss, H., Lynch, J. & O'Donoghue, J. 2018. Exploring the perceived health benefits of singing in a choir: an international cross-sectional mixed-methods study. Perspectives in Public Health 138, 3, 160–168.

Männistö, P., Fornaciari, A & Tervasmäki T. 2017. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa (1985–2014) rakentuvan osallisuuskäsityksen sosiaalipedagoginen tarkastelu. Teoksessa A. Toom, M. Rautiainen & J. Tähtinen (toim.) Toiveet ja todellisuus. Kasvatus osallisuutta ja oppimista rakentamassa. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura, 89-119.

Narayan, D. 2005. Conceptual Framework and Methodological Challenges. Teoksessa D. Narayan (toim.) Measuring Empowerment. Cross-Disciplinary Perspectives. Washington DC: The World Bank, 3-39.

Nelson, H. 29.4.2020. Singing, the Church, and COVID-19: A Caution for Moving Forward in Our Current Pandemic [blogikirjoitus]. Haettu osoitteesta https://www.drheathernelson.com/singingandcovid19

Van Niekerk, C. & Salminen, S. 2008. STTEPping in the right direction? Western classical music in an orchestral programme for disadvantaged African youth. Intercultural education 19, 3, 191–202.

Nikkanen, H. 2019. Double agent? Ethical considerations in conducting ethnography as a teacher-researcher. Teoksessa H. Busher & A. Fox (toim.) Implementing Ethics in Educational Ethnography. Lontoo: Routledge, 379-394.

Nussbaum, M. 2000. Women and Human Development. The Capability Approach. Cambridge: University Press.

Pearce, E., Launay, J., & Dunbar, R. I. M. 2015. The ice-breaker effect: singing mediates fast social bonding. Royal Society Open Science 2, 10.

Pekkarinen, E. & Myllyniemi, S. 2017. Opin polut ja pientareet. Nuorisobarometri 2017. Nuorisotutkimusseura.

Pratt, D. 1986. On the Merits of Multiage Classrooms. Research in Rural Education 3, 3, 111–115.

Pulkkinen, J., Rautopuro, J. & Välijärvi, J. 2017. Kaikki hyvin? Suomalaisnuorten hyvinvointi nuorisobarometrin ja PISA-tutkimuksen tulosten valossa. Teoksessa E. Pekkarinen & S. Myllyniemi (toim.) Opin polut ja pientareet. Nuorisobarometri 2017. Nuorisotutkimusseura, 121-133.

Putnam, R. D. 1993. Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy. Princeton: Princeton University Press.

Raivio, H. & Karjalainen, J. 2013. Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Osallisuuden rakentuminen 2010-luvun tavoite- ja toimintaohjelmissa. Teoksessa T. Era (toim.) Osallisuus – oikeutta vai pakkoa? Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 156, 12-35.

Rauhala, A. Toukokuu 1998. Laulajalla pitää olla hauskaa! Äänenhuoltaja Sanna Kivinen etsii voxilaisten kehtaamisen rajoja. Vox Aurea. Jyväskylän musiikkiluokkien kuorojen lehti, 11.

Rautiainen, M., Toom, A. & Tähtinen, J. 2017. Unelma osallisuudesta – kasvatuksella kohti oppimista ja yhteiskunnallista osallisuutta. Teoksessa A. Toom, M. Rautiainen & J. Tähtinen (toim.) Toiveet ja todellisuus. Kasvatus osallisuutta ja oppimista rakentamassa. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura, 9-27.

Rolsten, K. 2016. The Production of Quality Choral Performance: A Review of Literature. Applications of Research in Music Education 35, 1, 66–73.

Rovio, E., Eskola, J., Kozub, S. A., Duda, J. L. & Lintunen, T. 2009. Can High Group Cohesion Be Harmful? A Case Study of a Junior Ice-Hockey Team. Small Group Research 40, 4, 421–435.

Ruud, E. 2013. Can music serve as a “cultural immunogen”? An explorative study. International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being 8, 1.

Ruuskanen, P. 2002. Sosiaalinen pääoma ja hyvinvointi. Näkökulmia sosiaali- ja terveysaloille. Jyväskylä: PS-kustannus.

Saari, J. 2015. Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Helsinki: Gaudeamus.

Saarikallio, S. 2007. Music as mood regulation in adolescence. Jyväskylän yliopisto. Musiikin laitos. Väitöskirja.

Saarikallio, S. 2009. Musiikki ja nuoren psykososiaalinen kehitys. Teoksessa J. Louhivuori, P. Paananen & L. Väkevä (toim.) Musiikkikasvatus: näkökulmia kasvatukseen, opetukseen ja tutkimukseen. Jyväskylä: Atena, 221-231.

Salminen, S. 2004. “You can’t do crime if you do music”. Soittoharrastuksen vaikutus eteläafrikkalaisen STTEP-musiikkikoulun oppilaiden elämänkuvaan. Jyväskylän yliopisto. Musiikin laitos. Lisensiaatintyö.

Sen, A. (1999). Development as freedom. Oxford: University press.

Sihvonen, A. J., Särkämö, T., Leo, V., Tervaniemi, M., Altenmüller, E. & Soinila, S. 2017. Music-based interventions in neurological rehabilitation. The Lancet Neurology 16, 8, 648–660.

Smith, B. & Sataloff, R. 2006. Choral Pedagogy. United Kingdom: Plural Publishing.

Spahn, C. & Richter, B. 2020. Risikoeinschätzung einer Coronavirus-Infektion im Bereich Musik – Update vom 6. Mai 2020. Haettu osoitteesta https://www.mh-freiburg.de/hochschule/covid-19-corona/risikoeinschaetzung/

Särkelä-Kukko, M. 2014. Osallisuuden eriarvoisuus ja eriarvoistuminen. Mistä puhumme, kun puhumme osallisuudesta? Teoksessa A. Jämsén & A. Pyykkönen (toim.) Osallisuuden jäljillä. Saarijärvi: Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry, 34-51.

Tervaniemi, M. 2017. Music in Learning and Relearning: The Life-Span Approach. Psychomusicology: Music, Mind and Brain 27, 3, 223–226.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2019. Osallisuuden osatekijät. Haettu osoitteesta https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus/osallisuuden-osatekijat

Tisi, J. 5.5.2020. The Tears of the Choir World [blogikirjoitus]. Haettu osoitteesta https://www.classicalmpr.org/story/2020/05/01/the-tears-of-the-choir-world

THL. 2020. Osallisuus. Haettu osoitteesta https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus

Verghese, J., Lipton, R. B., Katz, M. J., Hall, C. B., Derby, C. A., Kuslansky, G., ym. 2003. Leisure activities and the risk of dementia in the elderly. The New England Journal of Medicine 348, 25, 2508–2516.

Vesalainen, K. 2017. “Ei se ole vaan laulua” Kuorolaisten kokemuksia Jyväskylän musiikkiluokkien A-kuoron ja Vox Aurean vaikutuksista. Jyväskylän yliopisto. Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos. Pro gradu.

Vickhoff, B., Malmgren, H., Åström, R., Nyberg, G., Ekström, S-R., Engwall, M., Snygg, J., Nilsson, M. & Jörnsten, R. 2013. Music structure determines heart rate variability of singers. Frontiers in Psychology 4, 334.

Welch, G., Himonides, E., Saunders, J., Papageorgi, I. & Sarazin, M. 2014. Singing and social inclusion. Frontiers in Psychology 5, 803.

Westerlund, H. 2008. Justifying music education. A view from the here-and-now value experience. Philosophy of Music Education Review 16, 1, 79–95.